

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากระบวนการและผลการใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของโครงการ สื่อชาวบ้านเพื่อพัฒนามนุษย์และสังคม โดยผ่านการดำเนินงานของคณะละครชาตรีบ่อกมในภูมิภาคต่างกัน จากโครงการละครเรื่องมดล มงคล หรือ “โครงการวรรณคดีวิจัยธรรมทางเพศ และเอ็ดสในสถานศึกษา 2539” และ “โครงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเยาวชน AUSTRALIA-THAI 2539”

ขอบเขตและวิธีการวิจัยครั้งนี้เป็นลักษณะกรณีศึกษาคณะละครชาตรีบ่อกม โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการลงสนามเป็นเวลา 9 เดือน ซึ่ง 6 เดือนแรกใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและมีส่วนร่วมในบางกรณี สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และเน้นเจาะลึกใน 4 ภูมิภาค ตลอดระยะเวลา 3 เดือน ตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน พ.ศ.2539-มกราคม พ.ศ.2540 สังเกตแบบมีส่วนร่วม สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ รวมทั้งใช้แบบสอบถามปลายเปิดเข้าร่วมและศึกษาเอกสาร เลือกกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ชมตามเกณฑ์ที่ใช้ในโครงการละครมดล มงคล คือเสี่ยงต่อปัญหาเอ็ดส ปัญหาวิจัยธรรมทางเพศ และปัญหาเยาวชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการตระเวนแสดง โดยเลือกลงสนามภาคละ 4 แห่ง 4 รอบ ได้แก่

- ภาคกลาง ที่ชุมชนบ้านหนองขาว ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนอำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย จังหวัดกรุงเทพมหานคร
- ภาคใต้ ชุมชนบ้านทะเลน้อย ชุมชนบ้านเขาควม ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนอำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนอำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา
- ภาคตะวันออกเชิงเหนือ โรงเรียนเมืองขอนแก่น วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนอำเภอนางรอง ชุมชนหนองรี จังหวัดบุรีรัมย์
- ภาคเหนือ ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอแม่จัน ตลาดไนท์บาร์ชัวร์ จังหวัดเชียงราย ชุมชนบ้านถ้ำ-บ้านปิน โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 24 จังหวัดพะเยา

โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่เป้าหมาย 16 แห่ง 16 รอบ และเก็บเพิ่มเติม เช่น โรงเรียนในจังหวัดพะเยาอีก 3 แห่ง คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในภาคกลาง ฯลฯ เพื่อให้ได้ข้อมูลภาพรวมทั้งหมดจากทัศนคติคนใน รวมทั้งเก็บข้อมูลจากเอกสารอื่นร่วม นอกจากนี้ยังเก็บข้อมูลการแสดงในระยทุ่นของกองโรคเอดส์ฯ กรมควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข ในปีพ.ศ.2540 เช่น การแสดงที่โรงเรียนสวนจันทอนุสรณ์ จังหวัดชลบุรี และการแสดงที่คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อใช้ช่วยพิจารณาปรากฏการณ์ของกระบวนการละครมดล มงคล

การตรวจสอบข้อมูลที่ได้มา ใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า ด้านข้อมูล คือพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้นั้น ถูกต้องหรือไม่ เช่น ข้อมูลเดียวกันแต่ถ้าผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ และด้านวิธีการ รวบรวมข้อมูล เช่น รวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกันด้วยวิธีการสังเกต ซักถาม ศึกษาเอกสาร โดยใช้ควบคู่ไปกับการเทคนิควิธีการเก็บข้อมูลต่างๆ เพื่อให้มีความเที่ยงตรงและเป็นจริงมากที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการจำแนก เปรียบเทียบ สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย หาข้อสรุปชั่วคราว จนได้ข้อสรุปเชิงนามธรรม วิเคราะห์ตามทัศนคติคนใน เพื่อให้เข้าใจความหมายที่มีต่อกลุ่มคณะ เช่น ขั้นตอน เตรียมการแสดงมีบทบาทสำคัญเพียงใด และใช้ทัศนคติคนนอก เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ในระดับสังคม เช่น การเตรียมการแสดงคือขั้นตอนหนึ่งในการเตรียมกิจกรรมเรียนการสอนและสื่อบุคคล โดยวิเคราะห์ภายใต้ หลักพื้นฐานการศึกษาด้านต่างๆ และพัฒนาศึกษาแบบสหวิทยาการ นำเสนอในเชิงบรรยายและรูปตาราง

สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยกระบวนการและผลการใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของคณะละครชาภูมิใน โครงการละครเรื่องมัลลย์ มงคล ประกอบไปด้วยขั้นตอนต่างๆ โดยผลการใช้ที่ได้ผู้วิจัยตรวจสอบ ด้วยตัวเองและอาศัยกระบวนการประเมินของคณะชาภูมิเข้าร่วม เพื่อให้ทราบผลอย่างเป็นรูปธรรม อีกครั้งหนึ่งสำหรับอธิบายเป็นข้อสรุปในเชิงนามธรรม ซึ่งจากการศึกษาใน 4 ภูมิภาค พบว่า

1. กระบวนการผลิต

กระบวนการผลิต เป็นการผลิตสื่อการเรียนรู้ที่มีขั้นตอนย่อยรายละเอียดแตกต่างกันไป ซึ่งได้ สะท้อนแนวคิดและวิธีการผลิตสื่อละครอย่างมีระบบ ด้วยการให้หลักพื้นฐานการศึกษาด้านต่างๆ มาจัดการ ศึกษา โดยปฏิบัติในภาคกลางก่อนนำไปใช้ในภาคอื่น สามารถสรุปขั้นตอนได้เป็น 4 ดังนี้

1.1 การวางแผนโครงการ หรือจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์และสังคมในภูมิภาคที่ต่างกัน โดยมีขั้นตอนซึ่งประกอบไปด้วย

1.1.1 หลักการและที่มาโครงการฯ เป็นขั้นตอนที่กล่าวถึงแนวคิดในการจัดการศึกษา อันมาจากการสะสมข้อมูลต่อเนื่องตลอดระยะเวลาช่วงแสดงละครตั้งแต่ปีพ.ศ.2533 ต่อเนื่องมากระทั่ง ในปีพ.ศ.2538 และพัฒนาเป็นละครมัลลย์ มงคลในปีพ.ศ.2539

1.1.2 องค์กรทุน เป็นขั้นตอนที่กล่าวถึงองค์กรผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดสรรทุนเพื่อ ให้การศึกษา มีทั้งได้จากภาครัฐของไทยและต่างประเทศ คือ กองงานคณะกรรมการประชาสัมพันธแห่งชาติ กรมประชาสัมพันธ และสถานทูตออสเตรเลียประจำประเทศไทย หรือ AusAID รวมทั้งองค์กรที่ให้ทุน สนับสนุนต่อเนื่อง เช่น กองโรคเอดส์ กรมควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข รัฐบาลเกาหลี อองกง และองค์กรหรือกลุ่มบุคคลอื่นๆ ที่สนใจปรารถนามีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ทุน

1.1.3 วัตถุประสงค์ของการจัดโครงการละครเรื่องมาลัย มงคล เพื่อให้การศึกษา โดย

1.1.3.1 มุ่งสร้างทัศนคติและจริยธรรมทางเพศที่เหมาะสม

1.1.3.2 มุ่งแลกเปลี่ยนข่าวสารสถานการณ์เยาวชนออสเตรเลีย ไทย

1.1.4 กลุ่มเป้าหมาย หรือผู้เรียนหลักที่เป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคน และสังคม คือเยาวชนระดับ 14-19 ปี ในภูมิภาคต่างๆ รวมทั้งประชาชนในสังคมโดยรวม

1.1.5 การประสานงานกับองค์กรหรือกลุ่มบุคคลที่ดำเนินงานด้านการศึกษาและการพัฒนา ซึ่งมีทั้งการประสานงานระดับโครงการฯ และการประสานงานในพื้นที่ โดยมีทั้งองค์กรภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อร่วมมือในการเลือกกลุ่มเป้าหมาย

1.1.6 การดำเนินงานจัดการศึกษา โดยวิธีการใช้ละครและสื่อหลายทางร่วมกับกิจกรรม เช่น นิทรรศการเคลื่อนที่ เอกสารแผ่นพับหรือสูจิบัตร

1.1.7 ระยะเวลาดำเนินงาน ตั้งแต่วางแผนการศึกษาจนกระทั่งประเมิน สรุปและรายงาน ผลการศึกษาอย่างเป็นทางการตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2539 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2540 สำหรับ 80 รอบ

1.1.8 ผลคาดว่าจะได้จากการให้การศึกษาในโครงการฯ ที่มีส่วนในการพัฒนาคนทั้ง ด้านพุทธศึกษา และจริยศึกษา โดยคาดว่า

- เยาวชนในพื้นที่เป้าหมายมีความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับเอตส์ จริยธรรมทางเพศ ที่เหมาะสมเพิ่มขึ้น และเกิดการสร้างกระแสอภิปรายต่อไป

- มีความรู้และเข้าใจในสถานการณ์เยาวชนออสเตรเลียและไทย

1.2 การค้นคว้าศึกษาข้อมูล หรือการเรียนรู้และนำภูมิปัญญามาใช้เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างบทเรียนและสื่อ โดยมีวิธีการดังนี้

1.2.1 การค้นคว้าข้อมูล เป็นการเก็บรวบรวมและศึกษาข้อมูลต่างๆ ด้วยวิธีการทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยาและประวัติศาสตร์ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างละคร โดยศึกษาใน 3 ด้าน

1.2.1.1 ด้านเนื้อหาปัจจุบัน เกี่ยวกับสถานการณ์โสเภณี ปัญหาเอตส์ โดยค้นคว้าจากการเก็บข้อมูลสนามร่วมกับเอกสาร

1.2.1.2 ด้านตำนานดั้งเดิมและวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเรื่องพระมาลัย เรื่องนรก สวรรค์ ฯลฯ

1.2.1.3 ด้านศิลปะในการนำเสนอ จำลองประเพณีการสวดมาลัยพื้นบ้าน ทั้งด้าน โครงสร้าง บทบาทหน้าที่ที่มีต่อการให้การศึกษาในสังคมมาใช้นำเสนอในละคร

1.2.2 การตีความเทียบเคียง เชื่อมโยงข้อมูล เป็นการสังเคราะห์ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เพื่อ คัดสรรประเด็นสำคัญโดยคงบทบาทหน้าที่ความหมายดั้งเดิม เทียบเคียงสถานการณ์ปัญหาตามสภาพสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน เชื่อมโยงข้อเหมือนเหล่านี้ โดยรวบรวมให้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับนำ มาใช้สร้างบทเรียน ด้วยการศึกษาใน 3 ลักษณะดังนี้

1.2.2.1 ด้านเนื้อหาตำนานดั้งเดิมกับปัจจุบัน ในแก่นเรื่องพระมาลัย นรก สวรรค์ โลกพระศรีอารย์ นำแนวคิดที่ได้มาใช้

1.2.2.2 กลวิธีการสื่อความด้วยสัญลักษณ์ ด้านลักษณะการสวมมาลัย ตาลบัตร ดอกบัว พระธาตุจุฬามณี ต้นกล้วยพฤกษ์ ต้นจิว ป่าหิมพานต์ นารีผล เมขลา รามสูร

1.3 การสร้างบทละคร หรือการสร้างบทเรียน มีวิธีการปฏิบัติดังนี้

1.3.1 การแลกเปลี่ยนข้อมูลด้วยจำลองเหตุการณ์ สร้างฉากด้วยกระบวนการกลุ่ม โดยวิธีการใช้ปฏิภาณไหวพริบในการแสดงสดด้วยภาษา เสียงและท่าทางร่างกาย เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ด้วยจำลองเหตุการณ์เพื่อสร้างฉาก ภาพประสบการณ์อย่างไม่มีทิศทางเพื่อให้ได้แนวคิด สำหรับการผูกเรื่อง

1.3.2 การสร้างโครงเรื่องละคร เริ่มจากให้ทีมงานเขียนโครงสร้างเรื่องตามความสนใจ และทัศนคติที่มองปัญหาสังคม ลำดับความน่าจะเป็นหรือเป็นไปได้ สำหรับเหตุการณ์เพื่อให้ดำเนินจบ เป็นโครงสร้างเรื่องอย่างหายาบ เพื่อปรับเป็นโครงเรื่องที่ชัดเจนขึ้น

1.3.3 การสร้างภาพรวมละคร ใช้กระบวนการกลุ่มด้วยวิธีการใช้ปฏิภาณไหวพริบ ในการแสดงสดด้วยภาษา เสียงและท่าทางร่างกาย ในการสร้างภาพตัดตอนหรือประเด็นหลักจาก โครงเรื่อง สร้างเป็นภาพโดยสมมุติเหตุการณ์เป็นฉากอย่างมีทิศทางเพื่อเป็นพื้นฐานข้อมูลของบทเรียน

1.3.4 การเขียนบทละคร คือ สร้างบทเรียน โดยนำภาพในฉาก ตอนที่ได้จากการสร้าง ภาพรวมลงรายละเอียดและเชื่อมฉากเขียนเป็นบท ซึ่งมีวิธีการเขียนหรือประพันธ์บทละครจาก

1.3.4.1 สำนักวรรณคดีดั้งเดิม คือคัดลอกภาษาวรรณคดีมาใช้ และปรับเปลี่ยน ตัดตอนหรือแต่งเพิ่ม โดยคงบทบาทหน้าที่และความหมาย

1.3.4.2 บทสนทนาในละคร คือ บทพูดที่ได้จากวิธีการใช้ปฏิภาณไหวพริบในการ แสดงสดด้วยภาษา เสียงและท่าทางร่างกาย ในฉาก ตอนต่างๆ และนำมาเขียนเชื่อม

1.4 การฝึกความพร้อม ออกแบบเวทีอุปกรณ์ บรรจุวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซ้อมและปรับแต่ง เพื่อนำเสนอ หรือการฝึกฝนสื่อบุคคล คัดสรรสื่อพื้นบ้านผสมผสานกับสื่อการเรียนรู้อัจจุบัน จัดเกล้า สื่อบุคคลและบทเรียนให้มีคุณภาพเพื่อใช้ในการศึกษาและพัฒนาชุมชนในภูมิภาคที่ต่างกัน โดยปฏิบัติ ใน 4 ลักษณะคือ

1.4.1 การฝึกความพร้อมและประชุมเชิงปฏิบัติการดนตรี เป็นการฝึกทักษะ ความสามารถในการสวมบทบาทเป็นสื่อบุคคลในการเรียนการสอน

1.4.1.1 การฝึกความพร้อมทางร่างกายและทักษะต่างๆ เน้นการฝึกฝนทักษะ ศักยภาพด้านเสียงและร่างกายของนักแสดง

1.4.1.2 การประชุมเชิงปฏิบัติการดนตรี เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศักยภาพทางดนตรีของนักแสดง และการค้นหาเสียงดนตรีสำหรับนำไปใช้ประกอบในบทละคร

1.4.2 การออกแบบเครื่องดนตรี เวที อุปกรณ์ นิทรรศการเคลื่อนที่ สื่อต่างๆ เป็นการวางรูปแบบสื่อพื้นบ้านและสื่อสมัยใหม่มาสานกันเพื่อให้เกิดการศึกษา โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับลักษณะของละครเวที เคลื่อนย้ายหรือจัดตั้งง่าย สะดวก สวยงาม ด้วยการออกแบบ

1.4.2.1 เครื่องดนตรี ทั้งประเภทเครื่องจังหวะ เครื่องดำเนินทำนอง เครื่องสร้างเสียงประกอบพิเศษ ให้เหมาะสมกับศักยภาพความสามารถของนักแสดง

1.4.2.2 เวที อุปกรณ์ประกอบฉาก เครื่องแต่งกาย สอดคล้องกับวัยและความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย

1.4.2.3 นิทรรศการเคลื่อนที่ และสื่อต่างๆ เน้นความเรียบง่าย สวยงามแบบไทย และให้ข้อมูลรอบด้านที่เกี่ยวข้องกับโครงการฯ

1.4.3 การบรรจรวัดฉัตรพื้นบ้าน ดนตรีและเพลง เป็นการคัดสรรประยุกต์สื่อพื้นบ้านประเภทต่างๆ ที่สะท้อนวัฒนธรรมให้เป็นรูปแบบใสในบทเรียน แบ่งได้เป็น

1.4.3.1 การบรรจวีสื่อพื้นบ้านประเภทการแสดง

- รูปแบบหลักวิธีการนำเสนอ การสวด ลักษณะจัดวางแบบพื้นบ้าน
- รูปแบบประกอบ เช่น ศิลปะ นิทาน แทรกในเรื่อง

1.4.3.2 การบรรจวีสื่อพื้นบ้านประเภทดนตรี โดยคำนึงถึงดนตรีแก่นเรื่อง ดนตรีเชื่อม และเสียงประกอบพิเศษ ซึ่งต้องสอดคล้อง สมดุลและเหมาะสมกับละคร

1.4.3.3 สื่อพื้นบ้านประเภทเพลง ได้แก่ เพลงสวด เพลงพื้นบ้าน เพลงหน้าพาทย์

1.4.4 การซ่อมและปรับแต่ง หรือขัดเกลาสื่อบุคคลให้มีคุณภาพเพื่อนำไปใช้ให้การศึกษา พัฒนาคณะและสังคมในภูมิภาคต่างๆ มีขั้นตอนดังนี้

1.4.4.1 การค้นหาความลงตัวของบท ท่ารำ เครื่องดนตรี ซ่อมปรับเปลี่ยนเพลง การบรรเลงดนตรีให้เหมาะสมกับบทละคร รวมทั้งการวางลักษณะนิสัยตัวละครให้ชัดเจน

1.4.4.2 การปรับแต่งให้สวยงาม คมชัด โดยขัดเกลาให้สวยงาม ทั้งท่ารำและลีลาพร้อมสมัย

จากกระบวนการผลิตจะเห็นว่ามีส่วนพัฒนาคนในกลุ่มคณะ ซึ่งเห็นผลที่เกิดขึ้นได้ชัดเจนในด้าน การรับรู้ เข้าใจ หรือเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้ ทักษะคติของทีมงานผู้แสดง ประเมินด้วยการสังเกตและ สัมภาษณ์ได้ผลตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรม และนำเอาภูมิปัญญาไทยกลับมาใช้มาจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคน สังคม และวัฒนธรรม
2. เกิดการเรียนรู้ด้านปัญหาสังคม และนำเอาองค์ความรู้ที่ได้มาใช้จัดการศึกษาเพื่อขัดเกลาทาง สังคมและพัฒนา
3. เกิดการพัฒนาศักยภาพทางร่างกาย จิตใจ และแนวทางประกอบอาชีพ
4. เกิดการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมการทำงานด้วยกระบวนการกลุ่มอย่างเป็นประชาธิปไตย มากขึ้น
5. ได้สร้างสังคมการเรียนรู้ และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่เยาวชนภายในคณะ

2. กระบวนการแสดง

กระบวนการแสดง เป็นกระบวนการใช้สื่อบุคคลเพื่อให้เกิดการศึกษาและพัฒนามนุษย์ ซึ่งทั้ง 4 ภูมิภาค มี 4 ขั้นตอนหลัก ประกอบไปด้วย

2.1 การเตรียมการแสดง คือ การเตรียมกิจกรรมการเรียนการสอน เน้นการระดมสรรพกำลัง ของบุคคลและองค์กรต่างๆ ในการจัดการศึกษา

2.1.1 การวางแผนจัดการแสดง หรือการวางแผนการเตรียมจัดการเรียนการสอนและ การใช้สื่อบุคคล โดย

2.1.1.1 การประสานงานพื้นที่ ทุกภาคผ่านองค์กรพัฒนาเอกชนในท้องถิ่น เพื่อเลือกกลุ่มเป้าหมาย และเพิ่มเติมลักษณะการประสานงานพื้นที่ผ่านองค์กรภาครัฐ และกลุ่มบุคคล เช่น ในภาคกลาง และภาคเหนือ

2.1.1.2 การประชุมเตรียมการแสดง ทุกภาคมีใน 2 ลักษณะได้แก่

- การประชุมทั่วไป เพื่อจัดการแสดง
- การประชุมเฉพาะกรณี เพื่อเผยแพร่ข้อมูล หรือปรับเปลี่ยน

กระบวนการแสดง

2.1.2 การเตรียมสื่อละครและองค์ประกอบ หรือเตรียมสื่อบุคคลและบริบทที่เกี่ยวข้อง

2.1.2.1 การจัดตั้งสิ่งของและอุปกรณ์ต่างๆ ทุกภาคคำนึงถึงสถานที่ และบริเวณที่ ใช้จัดแสดง ซึ่งในการเพิ่มหรือลดทอนสิ่งของเหล่านี้ ให้เป็นไปตามสภาพบริบทของกลุ่มเป้าหมาย

2.1.2.2 การประชาสัมพันธ์ ทุกภาคมีวิธีการหลายแบบใช้ควบคู่กัน เพื่อเชิญชวนผู้ชม โดยใช้คำต่างๆ ตามสภาพกลุ่มเป้าหมายเปรียบเสมือนการเสนอจุดมุ่งหมายหรือปรัชญาการจัดการศึกษา เพื่อกระตุ้นความสนใจบุคคลให้เกิดรวมในกระบวนการเรียนรู้

2.1.2.3 การเตรียมความพร้อมผู้แสดง เป็นการเตรียมสื่อบุคคลให้พร้อมใช้งาน

2.1.3 ผลของการเตรียมการแสดง ด้านปฏิบัติการตอบสนอง ความสนใจ และการมีส่วนร่วมของผู้ชม และการพัฒนาคนในที่งานคณะ พบว่า

- ผู้ชมมีหลายวัยและวุฒิภาวะตามสภาพพื้นที่เป้าหมาย
- สาเหตุของการมาชม มาจากการประชาสัมพันธ์ เป็นการพบกลุ่มกิจกรรม และผ่านมาพบเห็นจึงสนใจ ตามลำดับ
- ผู้ชมให้ความสนใจโดยสังเกตการณ์ ชักถาม ชมนิทรรศการเคลื่อนที่
- ผู้ที่มาในช่วงเตรียมการนี้มีส่วนร่วมด้วยการช่วยอำนวยความสะดวก เตรียมการ เช่น ประชาสัมพันธ์ และจัดหาอุปกรณ์เพิ่มเติม
- ผู้แสดงได้ทดลองปรับเปลี่ยนวิธีการ ใช้ศักยภาพในการเตรียมการอย่างเต็มความสามารถด้วยสติปัญญาของแต่ละบุคคล

2.2 กิจกรรมก่อนการแสดง คือ การจัดกิจกรรมนันทนาการเพื่อละลายพฤติกรรม เตรียมพร้อมผู้เรียน ด้วยวิธีการสร้างแรงจูงใจและกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม มีวิธีการดังนี้

2.2.1 การแนะนำกลุ่มคณะและโครงการฯ เป็นการแนะนำสื่อการเรียนรู้อย่างเป็นทางการ ซึ่งใช้วิธีการนี้ในทุกภาค

2.2.2 การใช้กิจกรรมพิเศษ คือการจัดกิจกรรมนันทนาการละลายพฤติกรรมและเตรียมความพร้อมผู้เรียน มีวิธีการตามกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้เฉพาะรอบชุมชนและรอบพิเศษ

2.2.2.1 การใช้เกมสนทนาและสื่อพื้นบ้าน วิธีการดังกล่าวใช้ในชุมชนทุกภาค เพื่อสร้างบรรยากาศความสนใจ และเป็นส่วนหนึ่งซึ่งกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักเห็นคุณค่าของสื่อพื้นบ้านที่มีต่อสังคม

2.2.2.2 การจัดกิจกรรมเผยแพร่และใช้สื่อเทคโนโลยี โดยเฉพาะรอบพิเศษ ในภาคกลาง เพื่อปูพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับละครเรื่องนี้ในเบื้องต้น และเป็นวิธีการหนึ่งในการประชาสัมพันธ์

2.2.3 ผลของกิจกรรมก่อนการแสดง ในด้านปฏิริยาตอบสนอง ความสนใจ และการมีส่วนร่วมของผู้ชม และการพัฒนาคนในที่ทำงานคณะ พบว่า

- จำนวนผู้ชมทุกภาคส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 250-300 คน กรณีมากกว่า 350 คน หรือน้อยกว่า 100 คน ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการจัดและสภาพของกลุ่มเป้าหมาย เช่น ในชุมชนหรือเวทีเปิด ผู้ชมขนาดใหญ่ 300-450 คน ส่วนภาคกลางมีน้อยถึง 15-20 คนเฉพาะรอบการประชุมขององค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชนที่โรงแรมริเจนท์ กรุงเทพฯ เพียงรอบเดียว
- ความคาดหวังของผู้ชมในทุกภาค คาดว่าจะได้ชมละครที่ให้ความบันเทิงและสาระความรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย และให้เลือกในการดำเนินชีวิต
- ปฏิริยาตอบสนอง ความสนใจและการมีส่วนร่วมของผู้ชม ทุกภาคพบว่าผู้ชมแสดงออกทางอาการและอารมณ์ที่ได้รับความบันเทิง และมีส่วนร่วมเป็นอาสาสมัครหรือร่วมกำลังใจผู้ชมอื่นๆ ในกิจกรรมที่จัดให้
- ผลที่เกิดกับที่ทำงานคณะ พบว่าเกิดการเรียนรู้จากทดลองใช้วิธีการต่างๆ จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับสภาพกลุ่มเป้าหมาย และได้เรียนรู้ศิลปการแสดงท้องถิ่น โดยเฉพาะภาคกลาง ภาคเหนือ รวมทั้งได้เผยแพร่และแลกเปลี่ยนสื่อพื้นบ้าน ข้อมูลทางการศึกษาวัฒนธรรมและสังคมให้กับผู้ชมในทุกภาค

2.3 การแสดงละคร คือ การใช้สื่อบุคคลเพื่อถ่ายทอดบทเรียนสำคัญด้วยรูปแบบละครหรือบทบาทสมมติ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ มี 2 ลักษณะ คือ

2.3.1 การแสดงละครหรือการใช้สื่อบุคคลเฉพาะกิจ มีเฉพาะในรอบพิเศษของภาคกลาง บางแห่ง เพื่อเป็นตัวอย่างองค์กรดำเนินงานการพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยปรับการแสดง จาก 60 นาที เหลือเพียง 30 นาที คงจากตอนสำคัญที่สะท้อนสถานการณ์ปัญหาเยาวชน

2.3.2 การแสดงละครหรือการใช้สื่อบุคคลในการเรียนการสอน เพื่อรณรงค์ให้การศึกษาและพัฒนาคนตามวัตถุประสงค์โครงการฯ ใช้ระยะเวลาแสดง 60 นาที โดยทุกภาคปรับรายละเอียดของฉาก ตอน บท ซึ่งภาคกลางเห็นการปรับที่เปลี่ยนแปลงมากที่สุด ส่วนภาคอื่นเน้นวิธีการสื่อความให้ชัดเจน

2.3.3 ผลของการแสดงละคร ในด้านปฏิริยาตอบสนอง ความสนใจ และการมีส่วนร่วมของผู้ชม และการพัฒนาคนในที่ทำงานคณะ พบว่า

- การแสดงในทุกภาค ผู้ชมมีปฏิริยาตอบสนองโดยแสดงออกทางอาการและอารมณ์ร่วมต่อฉาก ตอนต่างๆ ตั้งแต่ต้นเรื่องจนจบ โดยเปลี่ยนปฏิริยาไปตามฉาก ตอน เช่น หัวเราะ ส่งเสียงกรี๊ดร้องสนับสนุนในตอนที่ตัวละครมีพฤติกรรมล่อแหลมทางเพศ หรือเจ็บ เครียดในฉากदनรก
- ผลที่เกิดขึ้นในที่ทำงาน ทุกภาคผู้แสดงได้ใช้ศักยภาพของการเป็นสื่อบุคคล โดยแสดงความสามารถพร้อมใช้ปฏิภาณไหวพริบแก้ไขสถานการณ์ เพื่อควบคุมความสนใจผู้ชม
- การแสดงละครในทุกภาค ที่ทำงานได้เผยแพร่การดำเนินงานให้การศึกษาและพัฒนาตามวัตถุประสงค์โครงการฯ และได้ข้อสรุปของการแสดงในเวทีเปิดที่ชัดเจนขึ้น

2.4. กิจกรรมหลังการแสดง คือ กิจกรรมเสริมบทเรียนและตรวจสอบผลการเรียนการสอน ทุกภาคประกอบไปด้วยขั้นตอนและวิธีการต่างๆ ดังนี้

2.4.1 การใช้เกมสนทนาการทำนายดวงชะตา คือการใช้กิจกรรมนันทนาการเพื่อสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยนประสบการณ์

2.4.2 การตัดสินใจตัวละคร เป็นตรวจสอบการรับรู้และเข้าใจต่อบทเรียนและสื่อการเรียน ให้อาสาสมัครพิจารณาว่าการกระทำของตัวละครควรรู้สึกหรือลงมือ ให้ผู้ชมท่านอื่นเป็นร่วมสนับสนุนหรือคัดค้าน

2.4.3 การเปิดประเด็นเรื่องการแต่งกาย เป็นการสร้างกระแสวิพากษ์วิจารณ์ต่อเนื้อหาบทเรียน โดยเฉพาะเรื่องของการแต่งกายและเรื่องจิตใจที่บกพร่องของบุคคล ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาข้ามชั้น

2.4.4 การใช้คำถามพิเศษ คือ การตรวจสอบองค์ความรู้ที่ได้จากบทเรียน เริ่มใช้ในภาคใต้ โดยพัฒนาขึ้นให้มีประเด็นชัดเจนและนำไปใช้ในภาคอื่น ประกอบไปด้วยคำถาม 3 ข้อดังนี้

2.4.4.1 ชายคนรักไปชื่นใจเพื่อนสาว คุณผู้หญิงจะยังรัก แต่งงานด้วยหรือไม่

2.4.4.2 คุณผู้ชายไปเที่ยวหญิงบริการและพบว่าหญิงคนรักเป็นโสเภณี จะยังรักและแต่งงานด้วยไหม

2.4.4.3 กรณีที่เพื่อนสนิทติดเชื่อเฮดส์ คุณจะให้ความไว้วางใจและคบหาหรือไม่ โดยเฉพาะถ้าเป็นคนรักที่คาดว่าจะแต่งงาน ยังจะรักและคิดจะแต่งงานอยู่ร่วมด้วยหรือไม่

2.4.5 การอภิปรายอิสระตามความสนใจของผู้ชม คือการเปิดให้ผู้เรียนซักถามปัญหาใช้เฉพาะรอบเวทีเปิดในระดับสถาบันอุดมศึกษา รอบพิเศษ และชุมชนบางแห่ง ในภาคกลาง ภาคใต้ ภาคเหนือ

2.4.6 การสรุปกิจกรรม เป็นการสรุปกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นทางการ โดยสอดแทรกข่าวสารสำคัญเพื่อรณรงค์และให้ความรู้ ชัดเจนทางสังคมซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

2.4.7 ผลของกิจกรรมหลังการแสดง ทุกภาคพบใน 2 ลักษณะ คือ

2.4.7.1 ด้านปฏิริยาตอบสนอง ความสนใจและการมีส่วนร่วมของผู้ชม

- ผู้ชมกระตือรือร้นร่วมเป็นอาสาสมัคร โดยมีปฏิริยาตอบสนองด้วยการแสดงออกทางร่างกายและอารมณ์ที่มีต่อกิจกรรมที่คณะจัดให้

- มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล อภิปรายแสดงความคิดเห็น และสรุปกิจกรรม

2.4.7.2 ด้านการรับรู้ เข้าใจ หรือเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้ ทักษะของผู้ชมตาม วัตถุประสงค์ ในทุกภาคพบว่าผู้ชม

- การรับรู้ และเข้าใจในเนื้อหาละครของผู้ชม สะท้อนได้จากการร่วม ตัดสินพฤติกรรมของตัวละครตามมาตรฐานทางจริยธรรมของแต่ละบุคคล
- ผู้ชมร่วมแลกเปลี่ยนและเปิดประเด็นปัญหาสถานการณ์เยาวชน จริยธรรมทางเพศ และเอดส์ เสนอทางออกในการแก้ไขปัญหาแบบมีส่วนร่วมระหว่างบุคคลทั้งครู อาจารย์ นักเรียน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน
- ผู้ชมร่วมวิพากษ์วิจารณ์การแสดงตามความรู้สึกนึกคิดของบุคคลจาก คำถามอิสระในรอบเวทีเปิดภาคกลาง ภาคใต้ ภาคเหนือ
- ผู้ชมเกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้ ทักษะของผู้ชมโดยตระหนัก เห็นความสำคัญของกิจกรรมละครให้การศึกษาและพัฒนา
- ผลที่เกิดขึ้นในที่ทำงานละคร พบว่าทีมงานเกิดการทดลองปรับวิธีการ จัดกิจกรรมและเสนอแนวทางการให้การศึกษา ทำหน้าที่ตามจุดมุ่งหมายในฐานะสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนา

3. กระบวนการประเมิน

กระบวนการประเมิน คือขั้นตอนและวิธีการในการประเมินผลการใช้โครงการละครมาถ้อย มงคล โดยมีลำดับดังนี้

3.1 กิจกรรมติดตามและตรวจสอบผลการใช้กระบวนการแสดง ในทุกภาคใช้วิธีที่ใช้ นอกจากเป็นการประเมินผลผู้เรียนแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งในการเก็บข้อมูลสนามของคณะมะขามป้อม โดยพบว่าผลการใช้เป็นไปตามวิธีการ คือ

3.1.1 การพูดคุยกลุ่มย่อย กับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนและบุคคลทั่วไป พบว่า ผลการใช้ที่ได้ในทุกภาคเป็นไปในลักษณะ

3.1.1.1 ด้านปฏิบัติการตอบสนอง ความสนใจและการมีส่วนร่วมของผู้ชม

- ปริมาณผู้ชมที่อยู่ร่วมพูดคุย โดยประมาณจากการสังเกตในทุกภาค เฉลี่ยร้อยละ 66.28 ที่สนใจอยู่ในกิจกรรมพูดคุยกลุ่มย่อย ซึ่งเป็นผู้ชมที่ไม่รู้จักคณะและรู้จักแต่ไม่เคยชม การแสดงเฉลี่ยร้อยละ 72.5
- ผู้ชมมีปฏิกิริยาแสดงออกด้วยการร่วมพูดคุย ชมนิทรรศการเคลื่อนที่ ช่วยยกของ และสนใจแลกเปลี่ยนทัศนคติในด้านต่างๆ ทั้งกระบวนการ วิธีดำเนินงาน โครงการอื่น การใช้ สื่อพื้นบ้านเพื่อการศึกษาและพัฒนา ฯลฯ

3.1.1.2 ด้านการรับรู้ เข้าใจ หรือเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้ ทักษะของผู้ชม

- ผู้ชมรับรู้ และเข้าใจในกระบวนการใช้ละคร ในส่วนของรูปแบบและวิธีการสื่อความ เนื้อหา สาระ กิจกรรมก่อนหรือหลังการแสดง ที่ตระหนักเห็นคุณประโยชน์ที่ให้การศึกษ และพัฒนาบุคคล

- ผู้ชมแสดงทัศนคติตามวัตถุประสงค์ด้วยการแลกเปลี่ยนด้าน สถานการณ์ เยาวชน จริยธรรมทางเพศ และเอดส์ เห็นว่าละครเหมาะสมกับผู้ชม ร่วมเสนอทางออกในการแก้ปัญหา วิพากษ์วิจารณ์ลักษณะวิธีการรณรงค์และให้การศึกษามีในท้องถิ่น

- ผู้ชมเกิดการเปลี่ยนองค์ความรู้ ทักษะของผู้ชมโดยตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญของโครงการฯ ที่มีต่อการให้การศึกษและพัฒนา เห็นแนวทางในการนำไปปรับใช้ รวมทั้งร่วมให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานและกระจายสื่อการศึกษา

3.1.2 การพูดคุยกับครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ ผู้นำชุมชนหรือสมุคตลงนามและความคิดเห็น พบว่าผลการใช้ที่ได้จากผู้ชมในทุกภาคด้วยวิธีการนี้มี 2 ลักษณะ

3.1.2.1 ด้านปฏิกิริยาตอบสนอง ความสนใจและการมีส่วนร่วมของผู้ชม

- ผู้ชมอยู่ร่วมแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นที่มีต่อเนื้อหา กระบวนการ ละคร และโครงการฯ ของคณะตามความสนใจ

3.1.2.2 ด้านการรับรู้ เข้าใจ หรือเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้ ทักษะของผู้ชม

- ผู้ชมรับรู้ และเข้าใจในกระบวนการใช้ละคร ในส่วนของรูปแบบและวิธีการสื่อความ เนื้อหา สาระ กิจกรรมก่อนหรือหลังการแสดง

- ผู้ชมแสดงทัศนคติตามวัตถุประสงค์ด้วยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อสถานการณ์ เยาวชน จริยธรรมทางเพศ และเอดส์ เห็นว่าละครเหมาะสมกับผู้ชม วิพากษ์วิจารณ์ลักษณะวิธีการรณรงค์และให้การศึกษามีในท้องถิ่น

- ผู้ชมเกิดการเปลี่ยนองค์ความรู้ ทักษะของผู้ชมโดยตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญของโครงการฯ ที่มีต่อการให้การศึกษและพัฒนา และได้แนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้ตามศักยภาพของบุคคลและหน่วยงาน รวมทั้งร่วมให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานและกระจายสื่อการศึกษา

3.1.3 แบบสอบถาม สำหรับกลุ่มเป้าหมาย สุ่มผู้ตอบจำนวน 20 คน ในแต่ละรอบ พบว่าผลการใช้ที่ได้จากผู้ชมในทุกภาคด้วยวิธีการนี้มี 2 ลักษณะ

3.1.3.1 แบบสอบถามของคณะ

• ด้านการรับรู้ เข้าใจ ในกระบวนการใช้ละคร

- ผู้ชมให้ความสำคัญต่อสื่อนิทรรศการเคลื่อนที่ร้อยละ 61.22

- ด้านสื่อละคร ผู้ชมสนใจนักแสดงมากที่สุด รองลงมาเป็นเรื่อง และดนตรีอุปกรณ์ประกอบฉาก เสื้อผ้า รูปแบบละครที่ปรากฏตามลำดับ เจลลี่คิดเป็นร้อยละ 92.23
- การเลือกเป็นตัวละคร ผู้ชมทุกภาคเจลลี่คิดเป็นร้อยละ 92.4 ที่ให้ความสำคัญและสนใจเลือกเป็นตัวละคร ด้วยเหตุผลต่างๆ ตามลำดับ
- สาระสำคัญที่ได้รับจากละคร ผู้ชมเจลลี่ทุกภาคร้อยละ 94.64 เห็นว่าละครให้ข้อคิดที่หลากหลายในการเตือนสติบุคคลและเป็นประโยชน์ต่อการนำไปพัฒนาชีวิต

- การเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้ ทักษะคติของผู้ชม
 - ผู้ชมเจลลี่จากทุกภาคคิดเป็นร้อยละ 90.94 ได้ตระหนักเห็นความสำคัญของปัญหาเอดส์
 - ผู้ชมร้อยละ 91.73 ของทุกภาคได้ร่วมเสนอวิธีแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ป้องกันตนเอง การรณรงค์ให้ความรู้ความเข้าใจต่อปัญหาเอดส์
 - ผู้ชมร้อยละ 56.23 ของทุกภาค ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานและกระจายสื่อการศึกษา ร้อยละ 56.23

3.1.3.2 แบบสอบถามเพื่อตรวจสอบการวิจัยโดยผู้วิจัย ทุกภาคพบว่า

- ด้านการรับรู้ เข้าใจ ในกระบวนการใช้ละคร
 - ผู้ชมทราบการแสดงจากการประชาสัมพันธ์ด้วยวิธีการต่างๆ ร้อยละ 94.39 โดยมีทั้งเคยชมและไม่เคยชมร้อยละ 100 ฟังพอใจในนิทรรศการเคลื่อนที่ที่ให้ความรู้ร้อยละ 92.85 และกิจกรรมหลังการแสดงร้อยละ 92.21 ที่ให้สาระประโยชน์และให้บุคคลได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น มีทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการตัดสินใจตัวละครร้อยละ 88.83
 - ผู้ชมรับรู้ต่อสถานการณ์ปัญหาของตัวละครที่น่าสงสารมากที่สุด ร้อยละ 98.21 และตัวละครที่น่าสงสารร้อยละ 86.6 ด้วยเหตุผลต่างๆ และร่วมแสดงความคิดเห็นเห็นทางแก้ปัญหาหรือแนะทางออกให้ โดยร้อยละ 86.6 เสนอแนวทางป้องกันและลดปัญหาไว้หลายทางตามทัศนคติของแต่ละบุคคล ซึ่งล้วนสะท้อนถึงการตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาและร่วมลดปัญหาที่จะเกิดขึ้น
 - ผู้ชมรับรู้ถึงสาเหตุของการติดเชื้อเอดส์ของตัวละครมาดี คิดเป็นร้อยละ 100 ส่วนตัวละครมาลาร้อยละ 96.92 ด้วยเหตุผลต่างๆ โดยร่วมเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา เช่น ให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัวยึดมั่นในศีลธรรมทำจิตใจให้เข้มแข็งมีสติ เลิกค่านิยมการเที่ยวหญิงบริการ รู้จักป้องกันตนเองใช้ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเลือกคบเพื่อนที่ดี
- การเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้ ทักษะคติของผู้ชม
 - ผู้ชมทุกภาคคิดเป็นร้อยละ 100 ตระหนักเห็นความสำคัญของละคร และเห็นว่าละครเหมาะสมกับเยาวชน เนื่องจากเป็นการให้ความรู้ที่กระตุ้นให้ผู้ชมเห็นความสำคัญต่อเรื่องที่เป็นปัญหาของวัยรุ่น และให้สาระที่มากมายทั้งบาปบุญคุณโทษ เอดส์ พฤติกรรมทางเพศ ปัญหาสังคมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

- ผู้ชมร้อยละ 86.61 ถือว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สอดแทรก เช่น เรื่องดนตรี ท่ารำ เครื่องดนตรีไทย เพลง การแต่งกาย ภาษา ความเชื่อ ฯลฯ แสดงถึงวิถีชีวิตและความเป็นไทยเป็นสิ่งสำคัญในการนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันเพื่อเป็นสื่อให้การศึกษา

- ผู้ชมร้อยละ 100 เห็นว่าวิธีนำเสนอโรคเอดส์ในสังคมไทยที่เหมาะสมมากที่สุดคือละคร ภาพยนตร์ รองลงมาเป็นการให้การศึกษาเผยแพร่ในรูปแบบต่างๆ และควรให้ความสำคัญกับศีลธรรมและศาสนา รวมทั้งส่งเสริมระบบครอบครัวให้เข้มแข็ง

- ผู้ชมทุกภาคแสดงข้อเสนอแนะคิดให้กลับมาแสดง ส่งเสริมสนับสนุนการเผยแพร่งานออกไป พร้อมเสนอให้เพิ่มประเด็นร้อยละ 70.34

3.1.4 สรุปงานแต่ละรอบ หลังสิ้นสุดกิจกรรม เพื่อประเมินผลการปฏิบัติงาน

3.1.4.1 การประสานงานพื้นที่ ทุกภาคได้กลุ่มเป้าหมายตามต้องการ กรณีในภาคเหนือบางจังหวัดได้ติดต่อและได้กลุ่มเป้าหมายเพิ่มเติมจนเพียงพอ รวมทั้งได้รับการอำนวยความสะดวกกับเจ้าของสถานที่เป็นส่วนใหญ่

3.1.4.2 ส่วนประกอบละคร ทุกภาคมีความพร้อมด้วยการเตรียมหรือซ่อมแซม ตกแต่งและซ้อหา รวมทั้งได้อาสาสมัครช่วยเหลือในการจัดการส่วนประกอบต่างๆ เพิ่มเติม เพื่อใช้ในการตระเวนแสดงละคร

3.1.4.3 กิจกรรมก่อนการแสดง ทุกภาคเป็นไปตามแบบแผนขั้นตอน ปรับเปลี่ยนวิธีการตามสภาพบริบทของกลุ่มเป้าหมาย

- ทีมงานได้ทดลองวิธีการต่างๆ ในการละลายพฤติกรรมและเตรียมความพร้อม พยายามระดมทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นเพื่อดำยทอดวัฒนธรรมและเผยแพร่ข่าวสารของละคร

- ผู้เรียนหรือผู้รับสื่อเกิดความประทับใจและตระหนักเห็นความสำคัญของกิจกรรมก่อนการแสดงที่มีเพื่อสร้างความบันเทิงและสอดแทรกข่าวสาร

3.1.4.4 การแสดง ทุกภาคเป็นไปตามแบบแผนขั้นตอน ปรับเปลี่ยนวิธีการตามสภาพบริบทของกลุ่มเป้าหมาย

- ทีมงานและนักแสดงได้พัฒนาศักยภาพของการเป็นสื่อบุคคลเพื่อการเรียนรู้ ปรับเปลี่ยนรายละเอียดเพื่อให้สื่อความหมายที่ชัดเจน สามารถควบคุมความสนใจของผู้เรียนได้ตามความคาดหวัง

- ผู้เรียนหรือผู้รับสื่อได้รับความบันเทิงและพึงพอใจ มีอารมณ์ร่วมต่อจาก ตอนต่างๆ ที่สอดแทรกสาระสำคัญของบทเรียนไว้

3.1.4.5 กิจกรรมหลังการแสดง ทุกภาคเป็นไปตามแบบแผนขั้นตอน ปรับเปลี่ยนวิธีการตามสภาพวิบริบทของกลุ่มเป้าหมาย

- ทีมงานได้ทดลองวิธีการต่างๆ ในการตรวจสอบความรู้ เข้าใจของผู้เรียน ได้กระตุ้นบุคคลให้ร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้เรียนและผู้สอน และจุดประกายความคิดสร้างกระแสวิพากษ์วิจารณ์

- ผู้เรียนรับรู้ และเข้าใจในสถานการณ์ปัญหาต่างๆ ที่ละครได้ประมวลและจำลองประสบการณ์ไว้ให้ โดยมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ด้วยการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเป็นทางการอย่างเป็นเหตุเป็นผล

3.1.4.6 สื่อบัตร ใบประเมินผล จำนวนผู้ชมในแต่ละรอบ ทุกภาคเห็น

- ได้เตรียมสื่อแผ่นพับหรือสื่อบัตรไว้พร้อมเพียงพอ
- การแสดงความคิดเห็นในแบบสอบถามได้กลับไม่ครบ
- ขนาดของกลุ่มเป้าหมายที่ให้ความสนใจ ส่วนใหญ่เหมาะสมและ

สอดคล้องกับการแสดง

3.1.4.7 การจัดการเฉพาะกิจ ทุกภาคพบว่า ได้ทดลองเพิ่มเติมการจัดการกิจกรรมเผยแพร่และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำละครเพื่อการพัฒนาสู่เยาวชน และสื่อมวลชน

3.1.4.8 สรุปผลในภาพรวมของการจัดกิจกรรม

- ทีมงานและนักแสดงมีพัฒนาการทางการจัดการและศักยภาพในการเป็นสื่อบุคคลเพิ่มขึ้น

- กลุ่มเป้าหมายหลัก ในส่วนเยาวชนและประชาชนทั่วไปได้ข้อมูลย้อนกลับที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนกระบวนการ สะท้อนให้เห็นถึงผลการใช้ที่บรรลุตามวัตถุประสงค์ ด้วยการตระหนักในสถานการณ์ปัญหาจริยธรรมทางเพศและเอดส์ที่เกิดกับเยาวชน

- กลุ่มเป้าหมายรองที่เป็นชุมชน รับรู้และเห็นคุณค่าของการดำเนินงานที่ใช้สื่อพื้นบ้านในการให้การศึกษาพัฒนาคนและชุมชน คาดหวังให้จัดกิจกรรมร่วมกับองค์กรชาวบ้านในโอกาสต่อไป

- กลุ่มเป้าหมายที่เป็นครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ ผู้นำชุมชน ให้ข้อมูลย้อนกลับที่ตระหนักเห็นความสำคัญและส่งเสริมให้เผยแพร่สื่อละครของคณะเพิ่มขึ้น คาดหวังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในโอกาสต่อไป

3.2 ประเมินสรุปผลการใช้วัฒนธรรมเป็นสื่อเพื่อพัฒนาคนและสังคมในภูมิภาคต่างกัน โดยพิจารณาตรวจสอบผลของโครงการละครมาลัย มงคล

3.2.1 ด้านกลุ่มเป้าหมาย ผู้รับสื่อ หรือผู้เรียน พบว่า

3.2.1.1 การสร้างความเข้าใจแก่ผู้ชม ได้ผลในเชิงคุณภาพซึ่งผู้ชมเห็นความสำคัญของละครที่มีต่อการให้การศึกษาและพัฒนาคน รวมทั้งหลักปรัชญาที่เป็นทางเลือกในการนำชีวิต

3.2.1.2 ระดับการสื่อสาร 2 ส่วน พบว่า

• ด้านเนื้อหา

- ผู้ชมได้แง่คิดที่ต่างๆ ตามการรับรู้ของแต่ละบุคคล ทั้งเรื่องบุญบาป หลักธรรม สถานการณ์เยาวชน จริยธรรมทางเพศ และเอตส์ รวมทั้งสื่อพื้นบ้าน วัฒนธรรมพื้นบ้านแขนงต่างๆ ตามวัตถุประสงค์หลักและรอง

- ผู้ชมเห็นความสำคัญของเนื้อหาบทเรียนที่มีต่อการขัดเกลาทางสังคมและถ่ายทอดวัฒนธรรม

• ด้านกระบวนการ

- เยาวชนรับรู้ว่าการบวนการละครการศึกษา คือการใช้ศิลปะวัฒนธรรมในการพัฒนาจิตใจ

- ผู้ชมเห็นความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคล

- ผู้ชมคาดหวังให้มีการจัดกิจกรรมด้วยกระบวนการละครแก่เยาวชนหรือการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมให้ครู อาจารย์และนักเรียน

- ผู้ชมได้แนวคิดของการจัดกิจกรรมเพื่อรณรงค์หรือให้การศึกษาแก่บุคคลและชุมชน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในท้องถิ่น

- ผู้ชมได้เห็นทางเลือกในการรวมกลุ่มของเยาวชนเพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

- ผู้ชมเห็นวิธีการอันเป็นประโยชน์นำไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับศักยภาพของบุคคลและหน่วยงาน

3.2.2 ด้านทีมงานคณะ ผู้ใช้สื่อ หรือผู้สอน

• การสื่อสาร

- คณะได้อัปเดตข้อมูลป้อนกลับที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ขยายการใช้สื่อละครให้มากขึ้นอันนำไปสู่การพิจารณาการเพิ่มจำนวนรอบ

- คณะได้ข้อสรุปของการจัดการแสดงในรอบเวทีเปิด ที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและบริบทแวดล้อมที่จะทำให้การสื่อสารสู่กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งได้ผลตามวัตถุประสงค์โครงการฯ

- การจัดกิจกรรมในชุมชนได้ผลดีมากในแง่ของความร่วมมือระหว่างองค์กรชาวบ้านกับคณะ ได้สร้างเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับชุมชน

- การสื่อสารตรวจสอบผลได้จริงจากกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งบรรลุผลตาม

ที่คณะละครคาดหวัง

● กระบวนการ

ระดับทีมงาน

- ทีมงานสามารถประยุกต์สื่อพื้นบ้านมาใช้อย่างเข้าใจ วัจจริง

นำภูมิปัญญาไทยมาปรับปรนใช้ให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

- ทีมงานได้ค้นคว้าและทดลองวิธีการใหม่ๆ นำมาใช้จัดการศึกษา

- ทีมงานค้นพบวิธีการสร้างและถ่ายทอดบทเรียนด้วยการเรียนการสอนแบบกระบวนการกลุ่ม

สอนแบบกระบวนการกลุ่ม

- ทีมงานค้นพบการจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบประชาธิปไตยมากขึ้น

- ทีมงานได้พัฒนาศักยภาพในการจัดและดำเนินงานอย่างมีคุณภาพ

- ทีมงานได้ค้นหา ทดลองและปรับเปลี่ยนวิธีการจัดกิจกรรมตาม

สภาพ กลุ่มเป้าหมายทำให้ได้ข้อค้นพบใหม่ๆ

- ทีมงานค้นพบแนวทางที่ชัดเจนในการดำเนินงานด้านสื่อพื้นบ้าน

เพื่อการพัฒนาอย่างมีทิศทางและเป็นระบบมากขึ้น

- ทีมงานได้สร้างสังคมการเรียนรู้ขึ้นในระดับกลุ่ม และส่งเสริมการ

เรียนรู้ตลอดชีวิต

ระดับบุคคล

- บุคคลในทีมงานมีกระบวนการคิดที่เป็นระบบ ได้เรียนรู้ มีทัศนคติ

ที่มองโลกกว้างขึ้นและเข้าใจผู้อื่น ตระหนักในเรื่องมนุษยธรรมมากขึ้น

- บุคคลในทีมงานได้เรียนรู้ เข้าใจในบทบาทหน้าที่ผู้นำและผู้ตามใน

ฐานะของผู้ใช้สื่อที่เป็นส่วนหนึ่งในการขัดเกลาและเตรียมบุคคลให้สามารถเผชิญปัญหาและตัดสินใจแก้ไขหรือหาทางออกที่ถูกต้อง

- บุคคลในทีมงานได้ฝึกฝนตนเอง และพัฒนาศักยภาพทางการ

แสดงให้มีคุณภาพ ยิ่งขึ้น

- บุคคลในทีมงานเกิดการตระหนักเห็นความสำคัญของการเรียนรู้

อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

- บุคคลในทีมงานเกิดความเชื่อมั่นในตนเองและกลุ่มคณะ

- บุคคลในทีมงานค้นพบทางเลือกในการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

ต่อตนเองและผู้อื่น

อภิปรายผลการวิจัย

กระบวนการและผลการใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของโครงการสื่อชาวบ้าน โดยการดำเนินงานของคุณะละควมะชามป้อม จากโครงการละครเรื่องมาลัย มงคล เพื่อพัฒนามนุษย์และสังคมในภูมิภาคต่างๆ มีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1. การใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสื่อการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคน

การใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสื่อการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนในโครงการละครเรื่องมาลัย มงคล ในครั้งนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงแนวทางการดำเนินงานของคุณะละควมะชามป้อมในด้านการศึกษาและการพัฒนา ซึ่งได้ให้ข้อคิดของการใช้วัฒนธรรมเป็นทุนทางสังคม

การใช้วัฒนธรรมเป็นทุนทางสังคม เป็นเรื่องที่คนทั่วไปมักมองข้าม ทั้งที่มีนัยต่อการสร้างสมานฉันท์ การให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษา คุณภาพชีวิต ตลอดจนนัยด้านวิถีชีวิต การทำมาหากินบนฐาน "เศรษฐกิจพอเพียง" ที่ต้องอาศัยความเป็นปึกแผ่นผูกพันกันของคนในชุมชน (อมววิทย์ นาครทรรพ, 2540) ซึ่งในความเป็นจริงแล้ววัฒนธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคน โดยสามารถเห็นได้จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาในสังคมไทย ที่มนุษย์ใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างเสถียรภาพและบูรณาการทางสังคม ดังเช่นที่ผู้ปกครองรัฐส่วนใหญ่นิยมปลูกฝังค่านิยมทางการเมืองผ่านวรรณกรรมหรือสื่อพื้นบ้านประเภทต่างๆ เช่น การถ่ายทอดเรื่องไตรภูมิสุวัชราภวในสมัยราชวงศ์พระร่วงแห่งกรุงสุโขทัย หรือการใช้ละคร การละเล่นพื้นบ้านชนิดต่างๆ วรรณคดีให้ประชาชนรักชาติในสมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม หรือในกลุ่มชาวบ้าน ราษฎรในชุมชนเองก็มีวัฒนธรรมพื้นบ้านที่แตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น และชาวบ้านได้ใช้วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นทุนทางสังคมอย่างต่อเนื่องมาตลอดชีวิตเช่นกัน ซึ่งมีทั้งที่เกี่ยวข้องกับการรักษาสถาบันภาพและอำนาจของรัฐในการควบคุมสังคม เช่น แนวคิดเรื่องไตรภูมิที่ได้ปรับรูปแบบความเชื่อในเรื่องภพภูมิต่างๆ เป็นความเชื่อเรื่องพระมาลัยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวบ้าน หรือวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นและเป็นของชาวบ้านโดยตรง ไม่เกี่ยวกับการแพร่กระจายของวัฒนธรรมหลวงหรือวัฒนธรรมของรัฐ เช่น เรื่องการเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตามธรรมชาติอย่างความเชื่อเรื่อง "พญาแถน" ในกลุ่มชนไทลาว หรือเรื่องผีบรรพบุรุษ ฯลฯ ซึ่งมักเป็นกลุ่มชนที่มีวิถีชีวิตแบบสังคมเกษตร

ข้อที่น่าสนใจเกิดจากการดำเนินชีวิตของชนชั้นเจ้าผู้ปกครองรัฐและราษฎร ได้ชี้ให้เห็นว่าวิถีชีวิตของกลุ่มชนทั้งสองชนชั้นนี้ผูกพันอยู่กับวัฒนธรรมทางจิตใจ เช่น ความคิด จารีตประเพณี ฯลฯ เป็นหลักก่อนที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมเหล่านี้สู่วัตถุ เช่น การเล่าเรื่องราวความเชื่อทางศาสนาให้ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังในวัดต่างๆ ดังนั้นจะเห็นว่าคุณค่าของการมีทุนทางวัฒนธรรม เทียบกับการมีมรดกทางภูมิปัญญาที่เป็นแหล่งตกผลึกทางความคิดของคนทั้งสังคมเป็นทุนในการพัฒนาประเทศ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการใช้วัฒนธรรมเป็นทุนในการพัฒนาคนและสังคม จากประวัติศาสตร์สังคมไทยก่อนการขยายตัวเป็นสังคมอุตสาหกรรมเกษตร ได้มีการปลูกฝังค่านิยมของการพึ่งพาอาศัยกัน และการทำมาหากินบนฐาน "เศรษฐกิจพอเพียง" ที่ทำให้ประชาชนรู้จักการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนปัจจัยในการดำรงชีพเพื่อความจำเป็นและพอเพียง ซึ่งน่าจะเป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนกว่าการใช้เงิน

เป็นทุนตั้งที่คนในสังคมปฏิบัติกันในช่วง 3 ศตวรรษที่ผ่านมา เพราะผลของการให้ความสำคัญกับเงินหรือวัตถุ ได้ลดทอนคุณค่าของจิตใจของมนุษย์ให้มุ่งหลงแต่วัตถุนิยม ทำให้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมให้แปรเปลี่ยนไปจนเกิดปัญหาต่างๆ ตามมา ฉะนั้นประชาชนทุกคนน่าจะได้ตระหนักถึงความสำคัญของการมองแนวคิดและความหมายของการลงทุนทางเศรษฐกิจจากรูปแบบเงินหรือวัตถุ มาคำนึงถึงทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นทั้งความรู้ ความคิด ภูมิปัญญา และวิถีชีวิต การทำมาหากินบนฐาน “เศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์และสังคม ซึ่ง ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2540) เห็นว่าในสังคมไทยมีทุนวัฒนธรรมที่สั่งสมมานานอย่างต่อเนื่อง และแข็งแกร่ง ไม่ต้องเร่งสร้างขึ้นมาใหม่อย่างชาติตะวันตก โดยนับว่าจากถ้าได้ว่าคนไทยมีช่องทางที่จะพัฒนาคนและประเทศให้เจริญขึ้นได้ อย่างยั่งยืน เนื่องจากสังคมไทยมีทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นเสมือนคลังสมบัติของชาติ ซึ่งมีใช้ไปแล้วหมดไป มีแต่ยังใช้อย่างจะเพิ่มทวีคูณ ทำให้สามารถนำมาใช้เป็นทุนในการให้การศึกษาค้นคว้าและพัฒนาคนและสังคมได้ตลอดเวลา

ละครของคณะละครมะขามป้อมเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ใช้วัฒนธรรมการละครเป็นฐานในการให้การศึกษ ด้วยความเชื่อว่าวัฒนธรรมมีบทบาทในการกล่อมเกล่าจิตใจคน และแก้ปัญหาสังคม เช่น ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาโสเภณี ปัญหาจริยธรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม ฯลฯ เนื่องจากในสภาพสังคมและวัฒนธรรมปัจจุบันเกิดวิกฤตการณ์ทางจริยธรรมและค่านิยมที่ไม่เหมาะสม ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมระดับชาติ และสังคมโลก ถือเป็นการทำลายทรัพยากรมนุษย์และเป็นอุปสรรคในการพัฒนาประเทศ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องหาแนวทางที่ประชาชนทุกคนควรตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว เพื่อหาแนวทางป้องกันแก้ไข ซึ่งแต่ละบุคคล แต่ละองค์กรอาจมีวิธีดำเนินการแตกต่างกันไป ดังเช่นคณะละครมะขามป้อมเป็นตัวอย่างองค์กรหนึ่งที่ใช้วัฒนธรรมการละครเป็นทุนในการพัฒนาคนและสังคม

ละครมาลัย มงคลของคณะละครมะขามป้อม สะท้อนให้เห็นการใช้วัฒนธรรมเป็นทุนทางสังคม
2 ลักษณะดังนี้

1.1 การใช้สื่อพื้นบ้าน การที่คณะละครจะมีสื่อละครที่สมบูรณ์เพื่อนำไปใช้เพื่อพัฒนาคนนั้น คณะละครมะขามป้อมมีกระบวนการในการค้นคว้าศึกษา รวบรวมและเลือกสรรวัฒนธรรมพื้นบ้านแขนงต่างๆ มาใช้อย่างมีระบบ ดังเช่นการจำลองประเพณีพิธีกรรมการสวดมาลัยมาใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนตามบทบาทหน้าที่ดั้งเดิม แต่ปรับวิธีการนำเสนอเป็นรูปแบบของละครร่วมสมัย ซึ่งวิธีการดังกล่าวเท่ากับเป็นการผลิตซ้ำ (Reproduction) เพื่อสืบทอดวัฒนธรรม โดยจะเห็นว่าคณะละครได้ผลิตซ้ำทั้งในลักษณะของ “เหล่าเก่าในชุดใหม่” หรือเนื้อหาเก่าแต่รูปแบบใหม่ คือสอนเรื่องกฎแห่งกรรมด้วยวิธีการละคร และแบบ “เหล่าใหม่ในชุดเก่า” หรือเนื้อหาใหม่แต่รูปแบบเก่า คือให้ถ่ายทอดเรื่องจริยธรรมทางเพศด้วยกลวิธีการสวดมาลัยพื้นบ้าน ซึ่งการนำเอาภูมิปัญญาไทยมาใช้เพื่อการศึกษาต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจจริง มิฉะนั้นแล้วการใช้วัฒนธรรมอาจไม่สามารถแก้ปัญหาสังคมได้ตามวัตถุประสงค์ และขณะเดียวกันอาจเป็นการทำลายวัฒนธรรมให้เสื่อมสลายได้ง่ายขึ้น ดังนั้นกรณีตัวอย่างละครเรื่องมาลัย มงคลนี้ จึงทำให้เห็นแนวทางของการฟื้นฟู อนุรักษ์ และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน ด้วยการนำมาใช้เป็นทุนให้การศึกษาย่างสอดคล้องกับสภาพสังคม ซึ่งเท่ากับเป็นการพัฒนาวัฒนธรรมให้ทันสมัยและขึ้นยาวต่อไป

1.2 การใช้ศาสนาเป็นทุนทางสังคม ละครเรื่องมาลัย มงคลของคณะภริยาม่อม เป็นตัวอย่างหนึ่งของการทำงานบูรณาการของวัฒนธรรมศาสนามาใช้แก้ปัญหาสังคมโดยเฉพาะปัญหาเอดส์ ด้วยการนำเอาหลักธรรมทางศาสนา เช่น เรื่องกฎแห่งกรรม หรือหลักอริยสัจ 4 ฯลฯ มาใช้ขัดเกลาจิตใจคน โดยสอดแทรกเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพสังคม เช่น ค่านิยมการใช้บริการทางเพศ ค่านิยมเน้นวัตถุมากกว่าจิตใจ เป็นต้น พร้อมสอดแทรกสาระหรือพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น การเสนอให้เห็นโทษของการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร โทษของการใช้ชีวิตด้วยความประมาท การเสนอทางออกแก่ผู้ประสบปัญหา ฯลฯ ซึ่งปัญหาเอดส์ก็มีสาเหตุมาจากเรื่อง ดังกล่าวเช่นกัน ฉะนั้นแนวทางการแก้ไขที่ดีที่สุดควรจะเป็นเรื่องของปลูกฝังศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรมแก่บุคคล เช่น สอนให้บุคคลตระหนักถึงการกระทำของตน อันจะส่งผลกระทบต่อการสร้างหรือลดปัญหา หรือการสร้างสำนึกรวมต่อการควบคุมและดูแลตนเองในสถานการณ์ต่างๆ ด้วยสติ การให้เกียรติและรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เข้าใจและเห็นใจผู้อื่นไม่ว่าจะเป็น ผู้ติดเชื้อเอดส์ หรือโสเภณี ฯลฯ

การประยุกต์ศาสนธรรมเพื่อการศึกษา ควรคำนึงถึงวิธีการใช้ที่เหมาะสม ละครมาลัย มงคลเป็นตัวอย่างที่ดีของการประยุกต์และฟื้นฟูวัฒนธรรมศาสนาเพื่อ ซึ่งก่อให้เกิดการพัฒนาคนและสังคมที่ยั่งยืนได้ เนื่องจากสื่อละครเป็นสื่อสัจที่เข้าถึงจิตใจของบุคคลได้ง่าย รวดเร็ว และสร้างแรงจูงใจต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ พฤติกรรม และลดปัญหาเอดส์ที่ต้นเหตุได้มากกว่าการให้ความรู้ในลักษณะอื่นที่ศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง เช่น การถ่ายทอดธรรมะในรูปแบบเดิมๆ ซึ่งมีแต่ผู้เข้าร่วมที่สนใจจริงจังเท่านั้น และการเผยแพร่มักถูกปล่อยปละใ้กรมการศาสนา หรือพระสงฆ์เป็นผู้รับผิดชอบ ซึ่งเป็นกลุ่มคนจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับประชาชนทั้งประเทศ จึงกล่าวได้ว่าละครมาลัย มงคล เป็นตัวอย่างหนึ่งของการสร้างกระแสการฟื้นฟูและสนับสนุนบทบาทของศาสนาที่มีต่อการให้การศึกษาและพัฒนาคน และยังเป็นการเผยแพร่และสืบทอดวัฒนธรรมทางศาสนาให้ยั่งยืนต่อไป

จากที่กล่าวจะเห็นว่า การใช้วัฒนธรรมการละครเป็นทุนในการให้การศึกษาโดยผ่านกระบวนการละครเรื่องมาลัย มงคล ของคณะภริยาม่อมในครั้งนี้ มีแนวทางที่สำคัญของการนำวัฒนธรรมพื้นบ้านกลับมาใช้ใหม่เพื่อสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่มีต่อการบูรณาการทางสังคม และฟื้นฟูวัฒนธรรมศาสนาให้กลับมา มีบทบาทสำคัญในปัจจุบัน ดังนั้นในสภาพสังคมที่เกิดกระแสวัฒนธรรมที่หลากหลาย การรื้อฟื้นภูมิปัญญา หรือวัฒนธรรมพื้นบ้านมาใช้เพื่อให้การศึกษาและแก้ปัญหาสังคมนั้น ผู้ดำเนินการควรมีความรู้ความเข้าใจ ในการนำมาใช้อย่างถ่องแท้ อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาคนตามวัตถุประสงค์ และเกิดการพัฒนายั่งยืน สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพสังคม นอกจากนี้การใช้ละครเป็นทุนยังเป็นวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลผลิตทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการสืบสาน สืบทอด และหากกับได้เพิ่มหรือสะสมวัฒนธรรมให้ทุนสำรองเพื่อพัฒนาชาติ อย่างต่อเนื่องสืบไป ซึ่งข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้จึง ยืนยันกระแสความคิดของนักคิดหลายๆ ท่าน เช่น พุทธทาสภิกขุ ประชูกอ ปยุตโต เอกวิทย์ ณ ถลาง ประเวศ วะสี ฯลฯ ที่เชื่อว่าวัฒนธรรมเป็น ยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการพัฒนาคนและสังคม

2. กระบวนการละคร

กระบวนการละครของคณะละครมะขามป้อม ทั้งในด้านการผลิต การแสดง และการประเมินผลสะท้อนให้เห็น “กระบวนการเรียนรู้” ดังนี้

2.1. การปรับสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้เรียนหรือผู้รับข่าวสาร ดังจะเห็นได้จาก

กิจกรรมก่อนการแสดง คณะละครใช้แนวคิดทางจิตวิทยาการศึกษา มาช่วยจัดกิจกรรมอย่างสอดคล้องกับความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย วิธีการที่คณะใช้ เช่น การสาธิตเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบละครทุกครั้ง การใช้พื่อเพลง เขวาทชนในท้องถิ่นเป็นผู้เผยแพร่วัฒนธรรมและเชื่อมความสัมพันธ์ รวมทั้งการปรับปรนตนเองของคณะละครเป็นสื่อพื้นบ้านอย่างเช่นเพลงอีแซว เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับบรรยากาศและสภาพของผู้ชมในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่นเดียวกับการใช้เกมส์ันทนาการในทุกชุมชนที่มีผู้ชมหลายวัยและวุฒิภาวะ เพื่อละลายพฤติกรรมและกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าความสำคัญของสื่อพื้นบ้านเท่ากับเป็นวิธีการเตรียมผู้ชม หรือผู้เรียนให้พร้อมสำหรับรับข่าวสารความรู้จากการแสดงละคร ผลที่ได้คือผู้ชมให้ความสนใจ ใส่ใจ ติดตามและมีส่วนร่วมทางอารมณ์ตลอดกิจกรรม ซึ่งช่วยให้ผู้ชมเกิดการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและรับสื่อได้ดียิ่งขึ้น โดยสามารถตรวจสอบได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้ชมในแต่ละภูมิภาค ที่ให้ข้อมูลป้อนกลับอันแสดงถึงความสนใจและเห็นคุณค่าของสื่อพื้นบ้านในท้องถิ่นของตนเอง

กล่าวได้ว่าจุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมก่อนการแสดงที่คณะละครใช้ คือ มุ่งกระตุ้นความสนใจและเตรียมความพร้อมผู้เรียน ซึ่งถ้าหากไม่มีการจัดกิจกรรมนี้ขึ้น ผู้ชมอาจจะไม่กระตือรือร้นในการชมการแสดงของคณะละคร หรือทำให้การรับสารไม่ได้ผลเท่าที่ควร ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนผู้สอนควรมีจิตวิทยาในการนำเสนอบทเรียน เช่น รู้จักใช้เกมส์ันทนาการ สื่อพื้นบ้าน หรือสื่อเทคโนโลยีแนะนำเนื้อหา เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ตั้งใจและติดตามเรียนรู้มากยิ่งขึ้น และการเลือกใช้ควรคำนึงถึงสภาพของผู้เรียนเพื่อจัดกิจกรรมให้เหมาะสม

เนื้อหารายละเอียดบางตอนของการแสดงที่ปรับเปลี่ยน จะเห็นได้ว่าคณะละครมะขามป้อม ต้องการให้สื่อละครมีความสอดคล้องกับสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้ที่มุ่งให้ผู้ชมในฐานะผู้เรียน หรือผู้รับสาร เกิดการตระหนักกับรู้และเข้าใจสถานการณ์ปัญหาทางจริยธรรมทางเพศ อันนำไปสู่ปัญหาเยาวชนและอดสูตามวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา โดยคณะละครมีการวางแผนปรับเปลี่ยนอย่างเป็นทางการ เช่น การแสดงในประเทศออสเตรเลียที่มีการปรับเพื่อเสนอเนื้อหาให้ชัดเจน และมีอกลับสู่ประเทศไทย มีการปรับอีกครั้งเพื่อสื่อความให้เหมาะสมกับการตระเวนแสดงในท้องถิ่นภาคกลาง ในขณะที่ภูมิภาคอื่นๆ การปรับเป็นไปโดยอัตโนมัติเพื่อให้การสวมบทบาทเป็นสื่อบุคคลมีความสมจริงขึ้น หรือเพื่อแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าในกรณีเกิดเหตุขัดข้อง อย่างไรก็ตามการที่คณะละครยังคงรูปแบบและเนื้อหาหลักๆ ของละครไว้อยู่ นั้น เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การถ่ายทอดความรู้สู่ผู้ชมเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการแสดง ดังจะเห็นได้จากความสนใจของผู้ชมทุกภูมิภาค จากปฏิริยาตอบสนองที่สังเกตได้ทางสีหน้าหรืออาการที่แสดงออก เช่น มีอารมณ์ร่วมกับเนื้อหาละคร โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก รองลงมาเป็นผู้ชมในระดับอื่น อาจจะ

เนื่องมาจากเนื้อหาละครสะท้อนภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับเยาวชนโดยตรง ทำให้ผู้รับสารในวัยนี้รับรู้สื่อละคร ได้ทางอารมณ์ ดังนั้นการสวมบทบาทเป็นสื่อบุคคลของละครได้ควบคุมความสนใจของผู้ชมได้บรรลุตาม วัตถุประสงค์ของการแสดง จึงกล่าวได้ว่าละครเรื่องนี้เหมาะสมกับ เยาวชน และนับเป็นสื่อเพื่อเยาวชน ในทุกภูมิภาค

ปฏิกริยาตอบสนองที่ต่างกันของผู้ชมแต่ละภูมิภาคชี้ให้เห็นถึงโลกทัศน์เกี่ยวกับ “ปัญหา ไรศเอดส์และจิวธรรมทางเพศ” ที่ต่างกันไป ซึ่งการประเมินในกิจกรรมหลังการแสดงเป็นสิ่งยืนยันการรับรู้ และเข้าใจเนื้อหาสาระที่ละครสื่อ รวมทั้งความสนใจของผู้ชมที่มีต่อกิจกรรมได้อย่างดี โดยจะเห็นว่า กลุ่มเป้าหมายหลักที่เป็นเยาวชน มีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมกับการแลกเปลี่ยนทัศนคติในประเด็น ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับละคร ทั้งในแง่ของการเป็นผู้แสดงความคิดเห็น และการอยู่ร่วมรับฟังผู้อื่น ซึ่งการจัด กิจกรรมในภาคเหนือสามารถสังเกตเห็นการมีส่วนร่วมของเยาวชนได้มากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับเยาวชน ในทุกภูมิภาค ทั้งนี้เนื่องจากเยาวชนในภูมิภาคนี้กำลังเผชิญกับสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อปัญหาไรศเอดส์มาก ที่สุด เช่น มีเด็กหญิงที่อยู่ในข่ายของการ “ตกเขียว” หรือมีเยาวชนชาวไทยภูเขาที่ขาดความรู้ความเข้าใจ เรื่องการมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย และมีคู่นอนสาวชาวไทยภูเขาส່วนมากอยู่ในวัยรุ่น เป็นต้น ภาคกลางมี ปฏิกริยาตอบสนองของผู้ชมรองจากภาคเหนือ อันเนื่องมาจากเยาวชนในภาคนี้มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการ แสดงออกและการเรียนรู้อยู่มาก ซึ่งน่าจะช่วยป้องกันปัญหาได้มากกว่า จึงกระตือรือร้นในการแลกเปลี่ยน พอสนครวไม่มากเท่ากับภาคเหนือ ส่วนภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การแสดงความคิดเห็นของ เยาวชนยังมีน้อยเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่น แต่มีได้หมายความว่าเยาวชนไม่สนใจ เพราะจากการสังเกตพบว่า ผู้ชมปรารถนาจะเป็นผู้ฟังมากกว่าผู้แสดงความคิดเห็น นอกจากนี้ในทุกภูมิภาคพบว่า การมีส่วนร่วมของ เยาวชนจะมีมากขึ้นในกรณีที่ครู อาจารย์ ให้ความร่วมมือในการแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนกับนักเรียน อย่างมีนัยที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้

สรุปได้ว่าสภาพบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มเป้าหมาย เป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้ชม หรือผู้เรียนเกิดการรับรู้และมีปฏิกริยาตอบสนองที่แตกต่างกัน ซึ่งชี้ให้เห็นถึงโลกทัศน์เกี่ยวกับ “ปัญหาเอชไอวี และจิวธรรมทางเพศ” ที่ต่างกันไปตามเงื่อนไขความสภาพแวดล้อมของกลุ่มเป้าหมาย ดังนั้นการใช้สื่อเพื่อ รณรงค์ควรรคำนึงถึงบริบทต่างๆ เหล่านี้ด้วย ดังเช่นตัวอย่างการใช้สื่อละครของคณะละครมะขามป้อม

การปรับสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้เรียนหรือผู้รับ ซาวสารในกระบวนการละครของคุณละครมะขามป้อม ได้ให้แนวทางในการจัดกิจกรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนา ผู้เรียน จนเกิดการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลแต่ละสังคมได้ ดังนั้นการจัดการศึกษาตามแนวปฏิรูปที่เน้น “หลักสูตรท้องถิ่น” ควรมีฐานความคิดที่มองเห็นความ “ต่าง” ทางสังคมและวัฒนธรรมนี้ด้วย ซึ่งการจัดหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพบริบทเหล่านี้ จะช่วยให้การศึกษา ได้ทำหน้าที่พัฒนาคนบรรลุตามจุดมุ่งหมาย อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน

2.2 การแลกเปลี่ยน "ประสบการณ์ตรง" กับผู้ชม เป็นหัวใจของการเรียนรู้ ซึ่งการมีส่วนร่วมของผู้ชมจากกิจกรรมหลังการแสดง สะท้อนให้เห็นแนวคิดดังกล่าวได้ชัดเจนที่สุด เนื่องจากมีวิธีการส่งเสริมให้ผู้เรียนหรือผู้รับสารรู้จักใช้วิจารณ์ญาณในการคิด แยกแยะ สังเคราะห์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์สื่อหรือบทเรียน ตามการรับรู้และทัศนคติส่วนตัวแต่ละบุคคลที่มีต่อเรื่องจริยธรรมทางเพศและเอดส์ โดยการสร้างสถานการณ์สมมุติให้ผู้เรียนตัดสินใจแก้ปัญหา เช่น ถ้าผู้ชมประสบปัญหาอย่างตัวละครมาลีหรือมาลา จะหาทางออกอย่างไร หรือ ถ้าคนใกล้ชิดเกิดติดเชื้อเอดส์ ผู้ชมจะคิดเห็นหรือมีวิธีการช่วยเหลืออย่างไรในกรณีนี้ ซึ่งจะเห็นว่าผู้ชมเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายและนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้จริง เนื่องจากการสร้างเงื่อนไขหรือเหตุการณ์สมมุติ มีจุดมุ่งหมายที่ช่วยให้ผู้ชมหรือผู้เรียนสามารถตัดสินใจเผชิญหรือแก้ไขปัญหาสถานการณ์ปัญหาต่างๆ อย่างมีสติ และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรงยังช่วยกระตุ้นสำนึกของผู้ชมต่อการตระหนักถึงคุณค่าของการเรียนรู้ ซึ่งเท่ากับเป็นการจุดประกายความคิดทางการศึกษาให้เกิดขึ้นกับเยาวชน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนั้นการแลกเปลี่ยน "ประสบการณ์ตรง" ยังเห็นได้ชัดในกิจกรรมติดตามตรวจสอบผลจากการประเมินผลการแสดง เช่น ขั้นตอนการพูดคุยกลุ่มย่อยกับเยาวชน หรือการพูดคุยกับครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ ผู้นำชุมชน โดยเนื้อหาหรือประเด็นที่อภิปรายล้วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการละคร เช่น ปัญหาของเยาวชน ปัญหาจริยธรรมทางเพศ ปัญหาเอดส์ ปัญหาของการให้ความรู้เรื่องเอดส์ในสถานศึกษาหรือชุมชน การจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่น ฯลฯ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดการสร้างกระแสการบริโภคข่าวสารอย่างมีประโยชน์ เท่ากับเป็นการพัฒนาความคิดของบุคคล และส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

การเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยน "ประสบการณ์ตรง" นี้ ได้ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ผู้ชมแต่ละภูมิภาคแม้จะมีความแตกต่างกันด้านสังคมและวัฒนธรรม แต่ทุกภูมิภาคมีความรู้เรื่องการป้องกันเชื้อเอดส์เป็นอย่างดี เช่น การใช้ถุงยางอนามัย การมีเพศสัมพันธ์ในวัยอันควร ฯลฯ การรับรู้เรื่องดังกล่าวน่าจะเป็นผลการรณรงค์ของภาครัฐใน ส่วนกลาง ซึ่งผลการเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยนในกิจกรรมหลังการแสดง ยังพบว่าผู้ชมหรือผู้เรียนตระหนักถึงการให้ความสำคัญกับสถานการณ์ปัญหาเอดส์ มีความสนใจภาวะจิตใจของผู้ติดเชื้อเอดส์ รวมทั้งมีความรู้และเข้าใจกับการอยู่ร่วมกับผู้ป่วยโรคเอดส์มากขึ้นกว่าการรังเกียจอย่างที่ผ่านมา ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวจะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถป้องกันตนเอง และลดปัญหาเอดส์ในเบื้องต้นได้

นอกจากนี้การเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยน "ประสบการณ์ตรง" ทำให้ได้ข้อสังเกตอีกข้อหนึ่งคือ เยาวชนในภาคเหนือ ที่ถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่เสี่ยงและประสบปัญหาเอดส์มากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ มีความตระหนักถึงความสำคัญปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและผู้หญิง รวมทั้งปัญหาเอดส์มากขึ้น มีทัศนคติด้านจริยธรรมทางเพศในแง่ของการเห็นความเสมอภาคทางเพศ หรือการให้เกียรติผู้หญิงมากขึ้น เกิดกระแสความคิดและปฏิกิริยาในการแก้ปัญหาอย่างจริงจังยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นข้อค้นพบที่น่ายินดีที่แสดงให้เห็นว่า การถอดบทเรียนของนายหน้าเพื่อการค้าประเวณีในกลุ่มเด็กและเยาวชนภาคเหนือ นั้น มีแนวโน้มลดบรรเทาลงได้ เนื่องจากเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจในการป้องกันตนเอง หรือรู้จักหลีกเลี่ยงสิ่งล่อใจ ด้วยการสร้าง "พลังในกลุ่มเยาวชน" เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาเหล่านี้ และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น

กล่าวได้ว่าการแลกเปลี่ยน “ประสบการณ์ตรง” กับผู้ชม เป็นหัวใจของการเรียนรู้ ผู้ชมจะรับสารได้ดีเมื่อเนื้อหาและวิธีการนำเสนอเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของแต่ละคน ทำให้เกิดการรับรู้คุณค่า (Appreciation) และรู้สึกตัว (Awareness) เกิดสำนึกที่จริงจังยิ่งขึ้น สิ่งนี้ตรงกับหลักพื้นฐานการศึกษาที่ชี้ชัดมาทุกยุคทุกสมัยว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ดีที่สุดจาก “ประสบการณ์ตรง” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนักปรัชญาประสบการณ์นิยมอย่าง John Dewey ที่ได้วางรากฐานปรัชญานี้ไว้ให้แก่สถาบันการศึกษาทั่วโลก

2.3 การให้ผู้ชม หรือ “ผู้เรียน” มีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญที่เสริมต่อกระบวนการเรียนรู้ ทำให้เกิดชีวิตชีวา ความกระตือรือร้น เห็นคุณค่าของการเรียนรู้ ซึ่งสะท้อนได้จากข้อมูลย้อนกลับของผู้ชมที่ เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์โครงการฯ แสดงให้เห็นว่าคณะละครมะขามป้อมได้ใช้เทคนิควิธีการของกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมาใช้ในกิจกรรมการดำเนินงานด้านสื่อเพื่อการพัฒนา นอกจากนี้ผลของการเรียนรู้ดังกล่าวทำให้ผู้ชมคาดหวังให้คณะละครกลับมาจัดการแสดงในโอกาสต่อไป รวมทั้งปรารถนาให้คณะละครจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างครู อาจารย์ และนักเรียน อันได้แก่ กิจกรรมการเรียนการสอนแบบแลกเปลี่ยน การเข้าพบทบทวนคดี เป็นต้น เพื่อช่วยให้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลก่อให้เกิดการเรียนรู้มากที่สุด และสามารถนำไปใช้กับการเรียนการสอนในชั้นเรียน ฯลฯ นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของผู้ชมในกิจกรรมต่างๆ ทำให้ผู้ชมหรือผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และนำเอาประโยชน์ที่ได้จากกระบวนการละคร แนวคิด วิธีการต่างๆ ไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละบุคคล องค์กร และสอดคล้องกับท้องถิ่นได้ กล่าวได้ว่าการให้ผู้ชมหรือ “ผู้เรียน” มีส่วนร่วมในกระบวนการละครมาลัย มงคล นับเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้และสร้างสำนึกในคุณค่าของการเรียนรู้ที่มีต่อการพัฒนามนุษย์และสังคม

ขณะเดียวกันการมีส่วนร่วมของผู้ชมก็ทำให้ “ครู” หรือ คณะละครได้รับข้อมูลย้อนกลับ อยู่ตลอดเวลาเป็นวงจรการพัฒนาคุณภาพละครไปอย่างต่อเนื่อง ดังเห็นได้จากการมีส่วนร่วมแลกเปลี่ยน “ประสบการณ์ตรง” ในกิจกรรมติดตามประเมินผล ข้อมูลที่ได้รับเหล่านี้ ก่อให้เกิดการพัฒนาวิธีการใหม่ๆ เพื่อใช้จัดกิจกรรมหลังการแสดง หรือในกรณีของการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทำให้คณะละครได้ ข้อมูลด้านทัศนคติที่หลากหลายของผู้ชมจากภาคต่างๆ ที่สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงในการตระเวนแสดงครั้งต่อไป นอกจากนี้การมีส่วนร่วมยังทำให้ทราบความต้องการสื่อหรือกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้ชมที่ก่อให้เกิดคือ การลงพื้นที่ในทุกภูมิภาคของคณะละคร พบว่า ผู้ชมทั้งกลุ่มเป้าหมายหลักที่เป็นเยาวชน และกลุ่มเป้าหมายรองที่เป็นครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ ผู้นำชุมชน มีความปรารถนาให้คณะละครมาลัย มงคล จัดกิจกรรมสำหรับเวลาว่างให้แก่เยาวชน และกิจกรรมการศึกษานอกแบบเพื่อนำไปใช้ให้การศึกษา และ วรรณคดี ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญที่คณะละครสามารถนำไปใช้งานในฝ่ายอบรมของ “โครงการสื่อชาวบ้าน” โดยอาจเป็นกลุ่มเป้าหมายของการจัดโครงการอบรมการใช้สื่อละคร หรือกิจกรรมละครเพื่อการศึกษาและ วรรณคดี อันจะเป็นส่วนหนึ่งในการติดตามผลต่อเนื่องของโครงการละครมาลัย มงคล ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาคนและสังคมอย่างยั่งยืน

กล่าวได้ว่าการให้ผู้ชมหรือ “ผู้เรียน” มีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญที่เสริมต่อกระบวนการเรียนรู้ ทำให้เกิดชีวิตชีวา ความกระตือรือร้น เห็นคุณค่าของการเรียนรู้ ในขณะเดียวกันการมีส่วนร่วมของผู้ชมก็ทำให้ “ครู” หรือ คณะละครได้ข้อมูลย้อนกลับใหม่ๆ เป็นวงจรการพัฒนาคุณภาพละครไปอย่างต่อเนื่อง

2.4 ในแง่กระบวนการผลิตละครทั้งหมดเองก็เป็น “กระบวนการเรียนรู้ในตนเอง” ของคณะผู้จัด ที่ไม่มีวันหยุดนิ่ง มีการเรียนรู้สิ่งใหม่ เนื้อหาใหม่ๆ เทคนิคใหม่ๆ ที่จะ “เจาะใจ” ผู้เรียนที่หลากหลายได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เปรียบเสมือน “โรงเรียนแห่งความฝัน” ของเราก็ต้องมีพลวัต (Dynamism) ที่ต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมในทวาระของ อมรวริช นาคทรรพ (2540) ดังจะเห็นได้จากลักษณะของกระบวนการกลุ่มที่คณะใช้เพื่อผลิตละคร เช่น การใช้เนื้อหาที่สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน นำเสนอด้วยการสวมมาลัยที่มีเพลงสวดที่สนุกสนาน และใช้เครื่องดนตรีไทยผสมผสานกับเครื่องดนตรีสากล เพื่อให้ดนตรีประกอบละครเร้าอารมณ์ผู้ชม รวมทั้งมีรูปแบบการจัดวางหรือเวทีแบบชาวบ้าน เช่น วงละครชาตรี ลิเก ฯลฯ เป็นการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ชมเกิดความสนใจในการชมละคร นับว่าเป็นการรวบรวมเอาศิลปะวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยและศิลปการละครตะวันตกมาใช้ในการผลิตสื่อละครมาลัย มงคล เพื่อให้การศึกษา จะเห็นได้ว่ากระบวนการผลิต เท่ากับเป็นกระบวนการเรียนรู้ ที่ส่งเสริมให้สมาชิกในคณะละครกล้าคิด กล้าทดลองทำในสิ่งใหม่ๆ รู้จักประยุกต์ศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ มาใช้ ผลิตสื่อพื้นบ้านรูปแบบใหม่ขึ้น ฯลฯ โดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกันที่จะพัฒนาคนและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับทวาระของ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2531) เห็นว่า การศึกษาควรส่งเสริมให้กล้าทดลองกับสิ่งใหม่และความคิดใหม่ไปด้วย

จะเห็นได้ว่ากระบวนการผลิตละคร เป็น “กระบวนการเรียนรู้” ที่นอกจากมุ่งผลิตสื่อละคร เพื่อให้การศึกษา พัฒนาคนและสังคม ในแง่ของการแก้ปัญหาเอตส์ ปัญหาจริยธรรมทางเพศ ปัญหาโสเภณีแล้ว ยังมีนัยต่อการพัฒนาคน ซึ่งเป็น “เยาวชน” ในทีมงานคณะละครด้วย ดังจะเห็นได้จากลักษณะของการเรียนการสอนแบบกลุ่ม โดยการให้ทีมงานค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการละครมาลัย มงคล ตามความสนใจ หรือการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้าด้วยการพูดคุย และการใช้ปฏิภาณไหวพริบในการแสดงสดด้วยภาษาเสียงและท่าทาง ร่างกาย หรือที่เรียกว่า “improvisation” โดยทีมงานทุกคนต่างทำหน้าที่เป็นทั้งผู้เรียน และผู้สอนหรือ “ผู้ถ่ายทอด” ความรู้ความคิดต่างๆ ของตนเอง ซึ่งวิธีการเหล่านี้ทำให้เยาวชนในทีมงานละครได้รับประสบการณ์ตรงจากการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่ม เกิดการพัฒนาทัศนคติและโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น เคารพในความคิดของตนเองและผู้อื่น มีแนวทางในการดำเนินงานสื่อเพื่อการพัฒนาอย่างมีทิศทางและเป็นระบบขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาสังคมใหม่ โดย ประภาศรี สีหอำไพ (2537) เห็นว่าปรัชญานี้เน้นการทำงานกลุ่ม การแก้ปัญหาหรือเตรียมให้บุคคลเผชิญอนาคตเพื่อสร้างสรรค์สังคม ดังนั้นข้อคิดที่น่าสนใจ คือ ด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่มนี้ ได้สร้างสังคมการเรียนรู้ย่อยๆ ขึ้นในกลุ่มคณะละคร โดยได้ให้แนวทางในการศึกษาหาความรู้ตามความถนัดและสนใจ หรือมีกิจกรรมสำหรับใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง เท่ากับเป็นวิธีหนึ่งในการพัฒนาสังคม

กล่าวได้ว่าในแง่กระบวนการผลิตละคร นับเป็น “กระบวนการเรียนรู้” ในตนเองของคณะละคร ที่ไม่มีวันหยุดนิ่ง มีการเรียนรู้สิ่งใหม่ เนื้อหาใหม่ๆ เทคนิคใหม่ๆ เพื่อให้การศึกษาแก่ผู้เรียนที่หลากหลายได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันเยาวชนภายในทีมงานก็เกิดการพัฒนาตนเองจากกระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่ม และน่าจะเกิดพัฒนาการที่ยั่งยืนด้วยการเรียนรู้ในสิ่งที่รักหรือสิ่งที่สนใจ เปรียบเสมือน “โรงเรียนแห่งความฝัน” ที่สอนให้ผู้เรียนรักในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เช่นเดียวกับที่นักคิดหลายๆ ท่านได้ให้ทวาระไว้ เช่น สิปปนนท์ เกตุทัต โกวิท วรพิพัฒน์ วิจิตร ศรีสอ้าน รุ่ง แก้วแดง อมรวริช นาคทรรพ (2540) ฯลฯ คาดหวังและปรารถนาให้มีโรงเรียนในลักษณะนี้ ที่สร้าง ส่งเสริมและพัฒนาบุคคลให้มี “ชีวิตแห่งการเรียนรู้” และพัฒนาสังคมให้เป็น “สังคมแห่งภูมิปัญญา”

3. โครงการระดมมาลัย มงคล : สิ่งเชื่อมต่อระหว่างการศึกษาแบบไม่เป็นทางการกับการศึกษาในระบบ

จากกรณีการศึกษากระบวนการและผลของโครงการระดมมาลัย มงคล โดยการดำเนินงานของคณะละครมะขามป้อมในครั้งนี้ ได้ให้ข้อคิดในการเชื่อมต่อระหว่างการศึกษาไม่เป็นทางการกับการศึกษาในระบบ ดังนี้

3.1 การศึกษาไม่เป็นทางการในรูปแบบละครของคณะละครมะขามป้อม เป็นการศึกษาที่มีชีวิตชีวาสำหรับเยาวชน ที่ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถขยายผลเผยแพร่ในโรงเรียนได้ โดยผ่านกิจกรรมที่คล้ายคลึง เช่น ชมรมละคร หรือกิจกรรมทางสุนทรียะอื่นๆ เนื่องจากกระบวนการละครของคณะได้ให้แนวทางในการนำภูมิปัญญามาใช้พัฒนาคนตั้งแต่เยาวชน ครู อาจารย์ ชาวบ้าน และทีมงานคณะ รวมทั้งให้แนวคิดและวิธีการจัดกิจกรรมละครไว้อย่างมีทิศทางเป็นระบบ กล่าวคือ

การใช้ละครในลักษณะการสอน ถือว่ามีความสำคัญต่อวัฒนธรรม สังคมและพัฒนาการทางปัญญาของประชาชนเป็นอย่างมาก เพราะละครเป็นสื่อการเรียนสอนที่กระตุ้นความสนใจ สร้างความบันเทิง พร้อมทั้งความรู้แก่ผู้ชมในขณะเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากละครเรื่องหนึ่งที่ถ่ายทอดเนื้อหาสะท้อนเรื่องราวต่างๆ ให้สาระแง่คิดที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ชม นอกจากนี้การนำละครไปแสดงยังเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ชมที่เป็นครู สามารถเลือกกลุ่มเป้าหมายที่มีวัยหรือความสนใจสอดคล้องกับเนื้อหาละครเรื่องนั้น ไปปรับใช้เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนได้ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเกิดสำนึกในตนเองในการแก้ปัญหาสังคมต่อไป ซึ่งแนวคิดนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้ที่ส่งเสริมและเผยแพร่เพื่ออบรมพลเมืองมาตลอดรัชสมัยของพระองค์

การใช้ละครเพื่อการเรียนรู้ในการพัฒนาตนเอง จะเห็นว่าตัวอย่างของกระบวนการผลิตละครของคณะที่เน้นกระบวนการกลุ่ม ทีมงานทุกคนทั้งนักแสดง ผู้ออกแบบลิลา ฯลฯ มีส่วนร่วมในการสร้างหรือผลิตละคร ก่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนในคณะอย่างมากมาย ทั้งในระดับบุคคลและกลุ่ม ในขณะที่การผลิตละครโดยทั่วไป ทีมงานละครจะแบ่งฝ่ายงานอย่างเบ็ดเสร็จ ทำหน้าที่เฉพาะฝ่าย และนักแสดงเป็นเพียงผู้สวมบทบาทบุคคลอื่นในละครเท่านั้น มิได้มีส่วนร่วมในการสร้างบทละครดังเช่นที่คณะมะขามป้อมทำในละครเรื่องนี้ ทำให้การพัฒนาคนมีความจำกัดตามบทบาทหน้าที่เท่านั้น นอกจากนี้ยังถือได้ว่ากลุ่มละครของมะขามป้อม ได้ให้แนวทางในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตด้วย เช่น การเรียนรู้เรื่องใดเรื่องร่วมกันตามความสนใจและความถนัด ฯลฯ โดยกลุ่มเยาวชนในโรงเรียนสามารถประยุกต์ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่มไปใช้พัฒนาตนเองและชมรมละคร ซึ่งน่าจะเป็นแนวคิดหนึ่งในการพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

กล่าวได้ว่า การศึกษาไม่เป็นทางการในรูปแบบละครของคณะละครมะขามป้อม สามารถนำไปใช้เผยแพร่ในโรงเรียนได้ โดยผ่านกิจกรรมที่คล้ายคลึง เช่น ชมรมละคร หรือกิจกรรมทางสุนทรียะอื่นๆ เพื่อพัฒนาคนทั้งในระดับกลุ่มย่อยๆ ด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่ม และระดับมวลชนด้วยการใช้ละครเป็นสื่อสอนและอบรมบุคคล ข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ กระบวนการละครของคณะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้ชมมีส่วนร่วมในการเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรง ที่เป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนาคนที่ชัดเจนที่สุด เนื่องจากผู้แสดงและผู้ชมต่างทำหน้าที่เป็นทั้งผู้เรียนและผู้สอนในขณะเดียวกัน หรือที่เรียก

ว่าเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน โดยเยาวชนและบุคคลสามารถเลือกสรรเฉพาะรูปแบบหรือวิธีการต่างๆ ไปปรับใช้ให้เหมาะกับกิจกรรมของแต่ละองค์กรได้ ซึ่งหากกลุ่มบุคคล ชุมชนต่างๆ นำเอาข้อค้นพบที่ได้ไปจัดการศึกษา น่าจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมได้มาก เช่น ตั้งแต่ในยุคของการเคลื่อนไหวทางการเมือง พ.ศ.2516-2519 เป็นต้นมานั้น ชมรมละครในสถานศึกษามีบทบาทในการให้การศึกษาย่างไม่เป็นทางการมาโดยตลอด ด้วยการทำหน้าที่ให้ความรู้ข่าวสารทางการเมืองตลอดจนปัญหาสังคมต่างๆ เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกของบุคคลให้ตระหนักถึงของการแก้ไขและต่อสู้กับปัญหา ซึ่งหากการศึกษาไม่เป็นทางการในรูปแบบละครของคณะละครมะขามป้อมได้เผยแพร่ในสถาบันการศึกษา โดยผ่านชมรมละครหรือกิจกรรมที่คล้ายคลึง น่าจะเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนได้

3.2 กิจกรรมละครของคณะละครมะขามป้อมในลักษณะนี้ยังเป็น “การศึกษาชุมชน” ที่ดี ที่ชุมชนมีส่วนร่วมได้ ดังจะเห็นได้จากที่คณะละครพยายามผลักดันองค์กรชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เช่น การใช้พ่อเพลงพื้นบ้านเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคณะละครและชาวบ้าน หรือการให้เยาวชนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดกิจกรรมร่วมกับคณะละคร เป็นต้น นอกจากนี้การที่คณะมุ่งความสนใจไปที่กลุ่มเยาวชนทั้งในสถานศึกษาและสังคมโดยรอบ เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้เยาวชนได้รับการศึกษาย่างไม่เป็นทางการจากชุมชนด้วย และการที่ละครได้เผยแพร่สู่แหล่งต่างๆ เหล่านี้ ยังเป็นการให้แนวทางแก่ครูอาจารย์ในการนำแนวคิดนี้ไปจัดการศึกษาเพื่อเชื่อมโยงโรงเรียนให้เข้ากับชุมชน ทำให้เกิดสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และเป็นการปรับบทบาทหรือกิจกรรมการศึกษาของโรงเรียนในแต่ละท้องถิ่นให้ตอบสนองสภาพปัญหาและความเป็นจริงของแต่ละท้องถิ่นได้มากขึ้น

ในการศึกษาไม่เป็นทางการในรูปแบบละครของคณะละครมะขามป้อม มีข้อสังเกตที่น่าสนใจสองประการ คือ

1. คณะละครมะขามป้อม อาจเทียบได้กับ “โรงเรียน” ซึ่งใช้ปรัชญาสุนทรียศาสตร์เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา มีหลักสูตรเป็นละครและการใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการเรียนรู้ มีวิธีการเรียนการสอนในลักษณะของกระบวนการเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรง มีจุดมุ่งหมายที่มุ่งให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางจิตใจและพัฒนาการทางปัญญา ให้สามารถเผชิญปัญหาและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต
2. คณะละครมะขามป้อม อาจเทียบได้กับ “ชุมชนหนึ่ง” ในความหมายที่กว้าง หมายถึง การรวมกลุ่มของคน องค์กร ฯลฯ มีการจัดการ การดำเนินงาน และเป้าหมายร่วมกัน ดังที่ ประเวศ วะสี (2541) ให้ความหมายของคำว่าชุมชนไว้ จากนั้นนี้ได้แสดงให้เห็นว่าชุมชนมะขามป้อม คือ การรวมพลังเยาวชนที่มีแนวคิดในการทำกิจกรรม หรืออุดมการณ์ร่วมกันในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล โดยมุ่งที่การใช้สื่อเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเองและชุมชนอื่น ซึ่งหมายถึงเยาวชนและสมาชิกในชุมชนของมะขามป้อมเอง เพื่อในที่สุดแล้ว เยาวชนของชุมชนมะขามป้อมจะได้ไปทำหน้าที่พัฒนาและแก้ปัญหาชุมชนโดยแท้จริงต่อไป ซึ่งทั้งเอกวิทย์ ณ ถลาง ประเวศ วะสี ไพฑูริย์ วัฒนศิริธรรม ฯลฯ ถือว่าการเอาพลังของคนที่รวมกลุ่มกันและภูมิปัญญาที่เป็นอิสระเสรี ไม่ติดยึด พร้อมที่จะเรียนรู้ และทดลองในสิ่งใหม่ หรือเรียกว่า “ภูมิปัญญาไท” มาใช้เพื่อพัฒนาคน จะเป็นทางรอดต่อหายนะทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

จากข้อสังเกตสองประการได้แสดงให้เห็นว่า “มะชามป้อม” ในฐานะ “โรงเรียน” ได้ทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาให้เชื่อมโยงกับชุมชน ซึ่ง อมรวิรัช นาคกรทรรพ (2540) เห็นว่า โรงเรียนควรมีความหมายใหม่ในการกระตุ้นจิตวิญญาณของผู้เรียน และพึงเปลี่ยนบทบาทในการมีส่วนร่วมและส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน จากแนวคิดนี้ได้สะท้อนภาพของ “โรงเรียนมะชามป้อม” ได้ชัดเจน โดยจากการตระเวนแสดงละครทั้งในชุมชนและสถานศึกษา จะเห็นว่าได้ผลดีมากในแง่ของความร่วมมือในการจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อชุมชน ขณะเดียวกันยังพบว่า “โรงเรียนมะชามป้อม” เองก็มีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนที่มีรูปแบบทางการด้วย เช่น ครูอาจารย์เห็นความสำคัญของการนำกิจกรรมละครไปใช้ในหลักสูตร เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเนื้อหาต่างๆ ได้ง่ายขึ้น

สำหรับ “มะชามป้อม” ในฐานะ “ชุมชน” ได้สร้างพลังชุมชนของตนเองขึ้น และนำพลังชุมชนนั้นไปแก้ปัญหาหรือพัฒนา “ชุมชนโดยแท้จริง” เช่น แก้ปัญหาเอดส์ แก้ปัญหาโสเภณี พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พัฒนาท้องถิ่นต่างๆ ฯลฯ วิธีการเผยแพร่ความรู้ข่าวสารสู่ท้องถิ่น ชนบทในภูมิภาคต่างๆ นั้น คณะละครมีกระบวนการในการศึกษาสภาพปัญหา และศึกษาพื้นที่ที่เสี่ยงหรือเผชิญกับปัญหา เป็นการนำร่องก่อน เพื่อจัดกิจกรรมละครให้สอดคล้องกับชุมชนในแต่ละท้องถิ่น ดังนั้นจะเห็นได้ว่า “ชุมชนมะชามป้อม” ไม่เพียงสร้างเยาวชนในกลุ่มของตนเองให้ตระหนักต่อปัญหาต่างๆ แล้ว ยังกระตุ้นสำนึกของประชาชนในภูมิภาคและชนบทที่ห่างไกลให้เกิดขึ้นต่อปัญหาด้วยเช่นกัน ดังเห็นได้จากข้อมูลป้อนกลับของผู้ชมที่เห็นความสำคัญของการแก้ปัญหาเอดส์อย่างจริงจัง

3.3 กลุ่มคณะละครมะชามป้อมได้เริ่มต้น “สร้าง” ครูและผู้นำชุมชนที่ตระหนักในคุณค่าของสื่อวัฒนธรรมประเภทนี้ จึงเป็นการเชื่อมระหว่างการศึกษาไม่เป็นทางการกับการศึกษาในระบบด้วย อีกทั้งยังเป็นการสร้าง “เครือข่าย” ครูและผู้นำชุมชนที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เทคนิควิธีการต่างๆ เพื่อการขยายผลไปสู่โรงเรียนและชุมชนต่างๆ ให้มากขึ้นในอนาคต

การเริ่มต้น “สร้าง” ครูและผู้นำชุมชนในลักษณะดังกล่าวขึ้น ต้องอาศัยปณิธานที่มุ่งมั่นเห็นความสำคัญของชุมชนแห่งการเรียนรู้ คณะละครมะชามป้อมได้แสดงให้เห็นถึงการใช้กิจกรรมละครเพื่อสร้างครูและผู้นำชุมชน เช่น เมื่อภาคกลางกำลังเกิดวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมในด้านของการเสื่อมสลายของสื่อพื้นบ้านบางประเภท กิจกรรมของคณะละครได้ช่วยให้ชาวบ้านตระหนักและเห็นคุณค่าของสื่อพื้นบ้านที่มีต่อการพัฒนาชุมชน เมื่อภาคใต้ประสบปัญหาเรื่องการเสียดุลยภัยทางธรรมชาติ ประชาชนในพื้นที่ก็ได้รับรู้รูปแบบของการจัดกิจกรรมละครเพื่อนำไปใช้รณรงค์เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือก็เช่นกัน คณะละครมะชามป้อมได้ “นำเสนอ” แนวคิด กิจกรรมเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจต่อสถานการณ์เอดส์ด้วยการใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสื่อ ตัวอย่างดังกล่าวล้วนแสดงให้เห็นว่าการศึกษาไม่เป็นทางการในรูปแบบละครของคณะละครมะชามป้อม ได้มีบทบาทในการกระตุ้นจิตวิญญาณของผู้ชม ให้เกิดความตระหนักต่อคุณค่าของกิจกรรมการละครที่มีต่อการส่งเสริมการเรียนรู้และสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน พร้อมได้ให้แนวทางแก่บุคคลในการนำวิธีการดังกล่าวไปจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับท้องถิ่น

การ “สร้าง” ผู้นำชุมชนที่ตระหนักในคุณค่าของสื่อวัฒนธรรมประเภทนี้ ที่เห็นผลชัดเจนที่สุดจากความพยายามของคณะละครในกระบวนการละครเรื่องนี้ คือ การจุดประกายความคิดแก่เยาวชน ครู อาจารย์ ผู้นำชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ โดยให้แนวทางในการสร้างกระแสความคิด หรือพลังในการต่อสู้เพื่อขจัดปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนโดยตรง กระบวนการละครมาลัย มงคล จึงเท่ากับเป็นการสร้าง “ภูมิฐานทาน” ในการป้องกันปัญหาด้วย ผลสะท้อนกลับจากการมีส่วนร่วมของผู้ชมในกิจกรรมละคร ได้ทำให้เห็นถึงพลังที่เกิดจากการรวมกลุ่มเยาวชน เช่น การดำเนินการรณรงค์ในปัญหาโสเภณีและเอดส์อย่างมุ่งมั่นตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาของเยาวชนในภาคเหนือ ในชื่อว่า กลุ่มเยาวชน “สร้างฝันวันใหม่” กลุ่ม “กาสดองไปรเจด” ในจังหวัดเชียงราย กลุ่มเยาวชนชุมชน “บ้านถ้ำปิน” จังหวัดพะเยา เป็นต้น ฯลฯ โดยกลุ่มเยาวชนเหล่านี้มีครูอาจารย์ หรือองค์กรพัฒนาเอกชนท้องถิ่นเป็นผู้กระตุ้นการรวมกลุ่ม และให้การสนับสนุนเป็นส่วนใหญ่

นอกจากนี้ความพยายามในการสร้างผู้นำชุมชนด้วยการจุดประกายความคิด ทำให้เยาวชนมีความตื่นตัวหรือวันที่จะรวมกลุ่ม เกิดพลังเยาวชนในชุมชนขึ้นอีกมากมายในหลายกลุ่มหลายท้องที่ หลังผ่านการเรียนรู้ในกระบวนการละครด้วยอุดมการณ์ในการพัฒนาชุมชน รวมทั้งพลังเยาวชนที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอีกมากมายไม่จำกัดอยู่เฉพาะในภาคเหนือเท่านั้น เช่น เยาวชนในชุมชนทะเลน้อย เยาวชนในโรงเรียนทุกภูมิภาค นับเป็นเรื่องน่ายินดีที่ในแต่ละท้องถิ่นมีเยาวชนที่ตระหนักถึงความสำคัญของชุมชน และบุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้นำชุมชนให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

ผู้วิจัยเห็นว่า การสร้างครูและผู้นำชุมชนนี้ คณะมุ่งที่การพัฒนาบุคคลให้พร้อมในด้านปัญญา อย่างยิ่ง ให้บุคคลเหล่านั้นเป็นผู้ที่กล้าเผชิญปัญหา รู้จักแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ พร้อมทั้งสร้างสรรคสังคม ซึ่งน่าจะเป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนาคนที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด ถือได้ว่าเป็นแนวทางหนึ่งของการ “ปฏิรูปการศึกษา” ที่สอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาแบบ Utopia ของสำนักจินตนิยม ดังที่ ชนิดา รัชชพลเมือง (2537) ให้ความเห็นว่า การศึกษาตามแนวคิดนี้ มุ่งสร้างผู้นำทางปัญญาให้เป็นผู้รู้และเข้าใจแก่นวัฒนธรรมที่จำเป็นสำหรับการอยู่รอดของสังคม และต้องเป็นผู้มีความคิดริเริ่มในการสร้างสรรค์สังคม กล่าวได้ว่าการสร้างผู้นำทางปัญญาจะเป็นแนวทางสำคัญของการพัฒนาสังคม

จากผลการวิจัยครั้งนี้ สรุปว่า กระบวนการและผลการใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของโครงการสื่อชาวบ้าน โดยการดำเนินงานของคณะละครมะขามป้อม จากโครงการละครเรื่องมาลัย มงคล ได้ให้แนวทางเกี่ยวกับการใช้วัฒนธรรมการละครเป็นฐานในการให้ความรู้ ซึ่งมีกระบวนการในพื้นที่ อนุวัักษ์ และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่นเดียวกับกระบวนการฟื้นฟูบทบาทของศาสนาให้กลับมามีความสำคัญต่อการให้การศึกษาระดับประถมศึกษา ในส่วนของกระบวนการละครมาลัย มงคล ของคณะละครมะขามป้อม ทั้งในด้านการผลิต การแสดง และการประเมินผล ได้ชี้ให้เห็นข้อคิดเกี่ยวกับ “กระบวนการเรียนรู้” ในเรื่องของการปรับสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้เรียนหรือผู้รับข่าวสาร ในเรื่องการใช้วิธีการเรียนรู้แลกเปลี่ยน “ประสบการณ์ตรง” กับผู้ชม ในกรณีนี้ผู้ชมจะรับสารได้ดียิ่งเมื่อเนื้อหาและวิธีการนำเสนอเชื่อมโยงสอดคล้องกับชีวิตจริงของตน ทำให้บุคคลรู้คุณค่าและรู้สึกตัว ก่อให้เกิดความสำนึกอย่างยั่งยืนขึ้นด้วย

ข้อค้นพบดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นแนวทางเชื่อมต่อระหว่างการศึกษาแบบไม่เป็นทางการกับการศึกษาในระบบ โดยโครงการละคร “มะขามป้อม” ถือเป็นการศึกษาสำหรับเยาวชน ที่น่าจะขยายผลเผยแพร่ในโรงเรียนได้ โดยผ่านกิจกรรมที่คล้ายคลึง เช่น ชมรมละคร หรือกิจกรรมทางสุนทรียะอื่นๆ ขณะเดียวกันกิจกรรมลักษณะนี้ยังเป็น “การศึกษาชุมชน” ที่ชุมชนมีส่วนร่วมได้ ทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และเป็นการปรับบทบาทหรือกิจกรรมการศึกษาของโรงเรียนในแต่ละท้องถิ่น ให้ตอบสนองสภาพปัญหาและความเป็นจริงของแต่ละท้องถิ่นได้มากขึ้น รวมทั้งเป็นการเริ่มต้น “สร้าง” ครู และผู้นำชุมชนที่ตระหนักในคุณค่าของสื่อวัฒนธรรมประเภทนี้ เป็นการขยาย “เครือข่าย” ครูและผู้นำชุมชน ที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เทคนิควิธีการต่างๆ นำไปสู่การขยายผลไปสู่โรงเรียนและชุมชนต่างๆ ให้มากขึ้นในอนาคต

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยใครขอเสนอแนะให้มีการศึกษาถึง

1. ผลสัมฤทธิ์ด้านความรู้สึกร หรือทัศนคติจากการชมละครด้านการตระหนักรู้อย่างต่อเนื่อง เมื่อระยะเวลาผ่านไป ในเชิงปริมาณและคุณภาพ เพื่อตรวจสอบแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน
2. การติดตามผลโครงการมาลัย มงคลของคณะในการจัดตั้งกลุ่มเยาวชน ครู อาจารย์ ด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในภูมิภาคต่างๆ
3. กระบวนการและผลการใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของโครงการสื่อชาวบ้านเพื่อพัฒนามนุษย์และสังคมโดยผ่านการดำเนินงานของคณะละครมะขามป้อมในภูมิภาคต่างกัน จากโครงการและฝ่ายงานอื่น โดยเฉพาะฝ่ายอบรมที่มีบทบาทสำคัญในการให้การศึกษและการพัฒนา
4. กระบวนการและผลการใช้ละครเพื่อการพัฒนาจากกลุ่มองค์กรอื่น เพื่อเปรียบเทียบหลักคิด วิธีการ และแนวทางที่มีต่อการให้การศึกษและพัฒนาคนมนุษย์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเลือกสรรและนำไปใช้ให้เหมาะสมกับศักยภาพของกลุ่มองค์กรต่างๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย